

Kiriku Elu

Eesti katoliiklaste häälekandja

182/1995

Selles numbris muuhulgas:

- ✎ Don Quijote Tallinna kiriku organistiks
- ✎ Lenini sõnad surivoodil:
Venemaa vajaks
kümme Franciscust
- ✎ Transtsendentsi tee
inimese maailma
- ✎ Eesti presidendi kõne
paavstile Vatikani-visiidil

Kiriku Elu 182/95

Õesti katoliiklaste häälekandja

Ilmus jaanuarist 1933 kuni juulini 1940.

Uuesti ilmub alates oktoobrist 1989.

Sisukord ja avapalve	2
Piiskopi veerg	3
- paavst Johannes Paulus II	
Transtsendentsi tee inimese maailma	4
- isa Martti Voutilainen loenguist	
Zypris, Zipris või Shypris - kas ta seda isegi teadis?	8
Armastus ja usk (7. osa)	16
- Jack Dominian	
Miks kristlased ei ole juudiusku	24
- isa Mieczyslaw Malinski	
Lenin: me vajame kümnet Franciscust	28
- dr. Rudolf Graber	
Vabariigi presidendi kõne visiidil paavsti juurde 15.9.94	31

Esikaanel: Kasimir Zypris.

Foto Estonia Teatri arhiivist.

Vt. artiklit lehekülgedel 8-15.

"Kiriku Elu" nr 1&2(153&154) 1995. Katoliku kiriku väljaanne ilmub 12 numbrit aastas, vahelduva sagedusega.

Toimetaja preester Rein Õunapuu.

Toimetuse aadress: Postkast 1023, EE-0003 TALLINN
telefon (+372-2) 475752

Trükitöö: AS Terbo Ltd., Rävala pst. 8 TALLINN

Avapalve

Palve kiriku pärast

Issand, me oleme otsinud Sinu kirikut, kirikut, mis on Sinu nägu, kuid me oleme näinud palju kirikuid, aga pidanud ikka tõdema, et nad kõik on pigem meie eneste nägu.

Me oleme tulnud oma parimate soovide ja lootustega, seisame Sinu riigi värava ees, ühes nähtavatest kirikutest.

Me näeme ju ainult nähtavaid kirikuid, oleme neist valinud selle, mida peame enda jaoks kõige õigemaks, kuid me ei tea, kas Sa annad meil kuuluda ka oma nähtamatusse kirikusse, pühakute osadusse, millesse kuulumist võime üksnes uskuda, kuid millest väljaspool ei ole õndsust.

Sest paljud tulevad sel päeval ja ütlevad: "Issand, Issand, kas me ei ole Sinu nimel paastunud, lugenud pikki palveid, maksnud kirikule kümnist, ennustanud, ajanud välja kurje vaime, teinud Sinu nimel palju muid vägevaid tegusid", aga Sina vastad neile: "Ma ei ole teid ealeski tundnud, taganege minust, teie ülekohtutegijad!" (Mt 7,23)

Sest Sina tunnend oma lambaid ja nemad tunnevad Sind. Ja Sinul on teisigi lambaid, kes ei ole sellest tarast, needki tood sa enda juurde ja nemad kuulevad Su häält. (Jh 10,14.16)

Sa oled meile öelnud, et puud tuntakse viljast, sellepärast õpimegi ainult omaenda ja teiste vigadest - meie tegude sügisest sügisesse.

Issand, hoia oma maist kirikut, et ta aitaks meil usus püsida.

Juhata meid tema kaudu lähemale Sinu taevasele kirikule, et inimlikust nõtrusest hoolimata võiksime kanda head vilja.

Aamen.

Tallinna Peeter-Pauli kogudus
Vene tn 18; 0001 TALLINN
telefon (22) 44 63 67

- P 10.00 poolakeelne missa
 11.30 eestikeelne missa
 T 17.00 adoratsioon
 18.00 eestikeelne missa
 18.30 venekeelne missa
 K 8.00 adoratsioon
 9.00 ladinakeelne missa
 N 17.30 poolakeelne missa
 18.00 eestikeelne missa
 R 9.00 ladinakeelne missa
 18.00 eestikeelne missa
 L 8.00 adoratsioon
 9.00 ladinakeelne missa
 18.00 ladinakeelne lauldav missa
 18.30 roospärg

Iga kuu 1. laup. leedukeelne missa 17.30

Pämu: Pühapäeviti kell 16.00 missa
Pämu Ellsabeti (lut.) kiriku kabelis

Tartu p. Nelisi Maarja kogudus
Veski tn 3; 2400 TARTU
telefon (27) 43 42 35
 isa Zbigniew Pilat

- P 9.30 poolakeelne missa
 11.00 eestikeelne missa
 E 8.00 missa
 T 18.00 missa
 K 8.00 missa
 18.00 vesper ja roospärg
 N 8.00 missa
 18.00 adoratsioon
 R 8.00 missa
 18.00 vesper ja roospärg
 L 18.00 missa

Valga: Pühapäeviti kell 15.00 missa
Valga Jaani (lut.) kiriku käärkambri

Ahtme katoliku kogudus
Sõpruse tn 82; 2020 AHTME
telefon (233) 34 003
 isa Augustinus Loska OFM

- P 15.00 missa
Esmaspäevast Reedeni:
 16.00 missa
 L 12.00 missa

Narva: Pühapäeviti kell 8.00 missa
 luterlikus kabel-kirikus Kreenholmi 22
Sillamäe: Pühapäeviti kell 10.30 missa
Kiviõli: kuu 1. laupäeval 14.00 missa
Sõmpa: kuu 2. laupäeval 14.00 missa

Tegeva armastuse saadikud
Endla 33-10; 0001 TALLINN
telefon (22) 45 15 06
 ülemõde Stanislette

- K ja R 7.00 missa
 P.E.K.R 18.00 adoratsioon
 T.N.L 7.00 adoratsioon

Pühima Lühastaja birgitiinide ordu
Poska tn. 47A; 0010 TALLINN
telefon (22) 42 31 47
 ema Teresa

Piiskopi veerg ...

*Lugejate soovil avaldame paavsti kõne täieliku teksti
 tema kohtumiselt meie presidendi Lennart Meriga
 Vatikanis 15. septembril 1994.*

Härra president, olen rõõmus, et võin Teile südamest
 öelda tere tulemast, Teie esimese ametliku visiidi puhul
 Apostelliku Tooli juurde. Koos teiega tervitan kaaskonna
 liikmeid ja kogu rahvast, keda Te esindate.

Tänane kohtumine tuletab mulle meelde mu lühikest
 kuid intensiivset külaskäiku Eestisse eelmise aasta 10. sep-
 tembril. Soovin veelkord Teile väljendada oma elavat
 tänu sooja vastuvõtu ja külalislahkuse eest mu viibimisel
 pealinnas Tallinnas. Muljed ja tunded, mis on seotud selle
 viimase etapiga ajaloolisel reisil kolme Balti vabariiki,
 kutsuvad veel täna minu ja mind saatnute hinges esile
 sügava kaja.

Pärast valurikast prooviaega, mida märgistas erilisel
 ilmaolek põhillistest inimvabadustest, elab praegu eesti
 rahvas moraalse ja tsiviil- taassünni õhkkonnas. Tähen-
 dusrikkaks panuseks sellele taasleitud usaldusele ja ühise
 hüve nimel tegutsemisele on head suhted katoliiklaste ja
 riigi institutsioonide vahel. Neid suhteid märgistavad
 austus ja koostöö tagasisaavutatud religioosse vaba-
 duse alusel.

Südamlik vastastikune mõistmine Katoliku Kiriku ja
 Riigi vahel on kindlasti tähtis ühise hüve ehitamisele
 kõigi kodanike heaks. Seetõttu teeb suurt hea-
 meelt tsiviilvõimude tähelepanelik ja austav hoiak
 väikese kuid innuka katoliku kogukonna suhtes.

Kiriku ja Riigi vahelise vastastikuse avatuse ja koos-
 töö kliima aitab tunduvalt kaasa rahuldavate lahendus-
 te otsinguil ka nendes punktides, mis on veel uurimise ja
 süvendamise faasis. Näiteks näen rahuldusega kuidas
 see südamlik mõistmine teeb viljakaks läbirääkimised,
 mis puudutavad totalitaarrezhimi ajal konfiskeeritud
 ehitiste tagastamist. Loodan, et seda alustatud teed
 jätkatakse ja et aina tugevneks dialoogi ja mõistmise
 soov, mis tänini on hingestanud läbirääkimisi selles
 delikaatses valdkonnas.

(Kõne teise poole avaldame järgmises lehenumbris)

Transtsendentsi tee inimese maailma

Isa Martti Voutilainen OP

(Kokkuvõte dominikaanpreestri, isa Martti Voutilaineni loengutest Tallinna koguduses 1995. aastal).

Me teame üsna palju inimeste elust inimkonna algaegadel. Siis oli võimalik ellu jääda ainult gruppidega elades. Varsti kohtuti ka teiste inimgruppidega ja siit tekkisid küsimused: kes oleme meie? kes on nemed? kuidas me peaksime neisse suhtuma? Kui tegemist oli sugulaste või naabruses elava hõimuga, suhtuti neisse sõbralikult, kui aga oli tegemist lausa tundmatu hõimuga, kes rääkis arusaamatut keelt, kutsus see esile umbusalduse ja konflikti. Niisiis sõltus suhe ühisest minevikust või selle puudumisest, konkreetse hõimu ajaloost.

Üheks tähtsaks argumendiks selles suhtes kujunes religioon. Antud teemat saame käsitleda, võttes aluseks kõik dokumendid, mis on jõudnud meie aega ja annavad tunnistust religiooni sündimisest.

Teaduslikul tasandil tuntakse rohkem huvi nn kõrgreligioonide vastu. Kõrgreligioonid on nimelt need, mis hõlmavad kõiki inimelu aspekte, annavad seletuse ja hinnangu maailmale, inimese elule ja tema käitumisele. Allpool tulevad käsitlemise alla aga religioonid milles esineb transtsendentsi element, Keegi, kes on suurem kui inimene.

Fragmentaar- ja kõrgreligioonid

Kõrgreligioonid ilmuvad uurijate vaatevälja 2000-2500 aastat eKr. Esimene neist on pärit Pärsias ja seda tuntakse zoroasterluse nime all. Ühtki varasemat religiooni, mis eeldaks inimesest kõrgema olendi olemasolu, pole teada.

Me võiksime siinkohal rääkida ju ka nn arhailistest ehk varajastest religioonidest, mille jälgi võib leida juba mitmeid tuhandeid aastaid enne esimese kõrgreligiooni sündi, kuid neid eristab kõrgusunditest see, et nad olid fragmentaarsed ehk osalised, seletasid ainult teatud osi inimese maailmast ja tema eetikast, keskendusid vaimude ja esivanemate hingede kultusele jms. Tuli sageli ette, et kui üldse räägiti vaimudest, siis mõeldi selle all ainult kurje vaimu. Häid vaimu ei tuntud.

Kõrgreligioonide peamine iseärasus teistega võrreldes on eetilise, inimese heaolu sõltuvusse seadmine tema kõlbelisest käitumisest. Fragmentaarreligioonid keskendusid seevastu peamiselt jumalate viha lepitamisele ja nende heatahtlikkuse esilekutsumisele ohvrite toomise kaudu.

Astronoomid näevad oma teleskoopidega, kuidas sünnivad uued maailmad, mis tegelikkuses on ol-

nud olemas juba miljoneid valgusaastaid. Nii võiksime vaadata "ajalooteleskoobis" uue kõrgreligiooni sündi, ning häguselt paistavad neist meile just esimene ja viimane.

Viimane üleminek fragmetaarsest eetilisse religiooni tekkis 1500 aastat tagasi islami sündimisega. Pärast Muhamedi on üritatud luua veel uusi kõrgreligioone, nagu maniheism, Bahá-i usund ja Mooni usund, kuid need on jäänud ainult üritusteks - ükski neist pole saavutanud sedagi, et mingil maal oleks ta kuulutatud rahvuslikuks usundiks, rääkimata rohketest vähem tähelepanuväärsetest üritustest.

Kreeka ja Rooma polüteistlik religioon

Inimene kohtab oma elus mitmesuguseid piiranguid ja otsib samas turvatunnet. Üks võimalus turvalisuse tagamiseks on otsida kedagi, kes oleks vägevam, kuid surma vastu ei aita seegi. See on üks usulise mõtlemise lähtepunkte. Kui me vaatame klassikalist kreeka polüteistlikku religiooni, siis näeme et Olümpose jumalatel on just kõik see, mis meil puudub. Jumalad olid täpselt nagu inimesed, ainult nemad olid surematud. Mõned neist olid väga tugevad, mõnele oli kõik lubatud. Nad võisid

näha inimeste mõtetesse, sinna kuhu teine inimene ei näe. Nad olid nagu maailma sümmeetriline kujutis, milles maailm oli miinusmärgiga ja nemad plussmärgiga. Kõik, mis inimeste maailmas oli lahendamata, oli üritatud jumalate maailmas ära lahendada. Kuid lähemal vaatlusel selgub, et ka sellel kreeka jumalate maailmal olid omad väga ranged piirangud. Jumalate huvid läksid tihti üksteisele risti vastu, üks viis oma tahte läbi ja teine ei saanud. Jumalatel endal ei olnud mingit teisititegemise võimalust ega pääsoteed. Nad olid vahel õnnelikud, kuid vahel ka omadega läbi. Nende maailmas surma ei olnud, kuid ka mingit lahendust mitte.

Kui me küsime, mis seda religiooni rahva seas elus hoidis, siis selleks olid jumalatele pühendatud tähtpäevad. Võib öelda, et templitel oli kohaliku tapamaja roll, sest suuremates linnades ohverdati suurteks pühadeks korraga sadu härgi. Kogu linn tuli templi juurde kokku ja need, kes olid vaesed ega saanud head toitu, võisid sel päeval end jumalate auks heast lihast jumalamuidu kasvõi lõhki süüa ja veinist purupurju juua - jumalatele ohverdati ka veini.

Kui Rooma keiser Julianus (361-363) tahtis vana pühadereligiooni juurde tagasi pöörduda, tuli tal suuri raskusi. Ta tahtis, et templites lauldaks nii hommikul kui õhtul ülistuslaule jumalatele. Igal templil pidi vähemalt kord aastas olema oma püha ja sellega seoses suur sööma- ja joomapidu. Kui Julianus oli paar aastat keiser olnud, puhkes sõda Rooma ja Pärsia riigi vahel. Keiser kogus endale Galliast mitu leegioni sõdureid ja läks ühes nendega ida poole tee. Ühes Kapadookia linnas korraldas ta kohalikus templis suure peo, kuid tema imestus oli suur, kui rahvas ei tahtnud peole tulla ja need kes tulidki, ei teadnud enam, kuidas ohvreid tuuakse. Kirikuisa Basileus kirjutab sellest, kuna oli seda poisipõlves ise pealt näinud,

ja ta märgib uhkusega, et tema maakonnas oli paganausk kadunud.

Keiser aga läks edasi ja jõudis varsti teise linna, kus oli Apollole pühendatud tempel. Nagu üks pealtnägija seda on kirjeldanud, oli tempel räämas, ja keiser leidis sealt ainult ühe vana preestri, kes väikest kitse nõõri otsas järel vedades talle vastu liipas. Sellest, mis seal edasi juhtus, pole teada muud kui fakt, et tempel süttis mingist õlilambist ja põles järgmisel päeval maani maha.

Hinduism

Usundiloos võiksime vaadelda ka hinduismi, millel on kõrgreligiooni elemente, pealegi on ta tänapäevani paljudes maades valitsevaks usundiks, kuigi temas on ka varaste usundite elemente. Hinduismi aluseks on küll kirjalikud allikad, kuid need kõnelevad müütide keeles.

Hinduismi iseloomustab tavatult rikas kreatiivsus. Nägin kord raamatut, mille nimi oli "Krishna lapsepõlv". See oli raamat kõigist tempudest, mida Krishna lapsena maa peal tegi. Selles raamatus oli 400 lehekülge. Lisaks oli öeldud, et raamatu aines on sedavõrd rikas, et aluseks on võetud ainult kümnendik kogu materjalist.

Indias elasid jumalad teatud aja inimeste keskel, kuid kõik tähtsad asjad sünnivad ometi taevas.

Budism

Kui teistes religioonides sisaldub sümmeetria probleem - siin on piirid, seal ei ole - siis budismis asetub usundifilosoofiline küsimus mitte nii, et kus piir on, vaid et kas piir on olemas, kas saab olla midagi, millel pole mingeid piire. Kes ei tea mis on nirvaana, ei tea ka seda, mis on budism. Budism on omamoodi reaktisioon maailma kannatuste vastu, mille eest tuleb minna üle kõikide

piiride; kuid seda, mis siis tuleb pärast nende piiride ületamist, seda ei saa määratleda.

Zoroasterlus

Aabraham, Mooses, Jeesus ja Muhamed olid prohvetid, Muhamed veel niiöelda ilmikprohvet, kuid Zoroaster oli kõigist kõrgreligioonide loojatest ainsana preester.

Igal hõimkonnal pidi Iraanis olema preester, kes kogu oma suguvõsa eest pidi jumalatele ohvreid tooma. Algne Iraani polüteistlik religioon tundis ka loomade ohverdumist, kuid kõige tähtsamateks ohvriteks olid juba siis tule ja puhta vee ohvid. Zoroaster, kes elas umbes 2000 aastat enne Kristust, oli just nende tule- ja veeohvrite tooja. Kui ta kord läks jõest vett tooma sai ta esimese ilmutuse, et on olemas vaid üksainus Jumal, kes kutsus kõiki inimesi headust teenima. Maailm on hea ja kurja võitluse tallermaa, ning Zoroaster kutsus inimesi üles teenima head ja võitlema kurja vastu. Selle õpetuse järgi pidi inimene iga päev palvetama, ja selle kohustuse märgiks pidi ta kandma erilist vööd.

Kõrgusundeist on zoroasterlus ainus, mis hävis. Seejuures kestis ta üle 2000 aasta! Hävinemisel oli kaks põhjust. Pärsilased pidasid seda religiooni oma pärisomandiks ega tahtnud seda teistele rahvastele kuulutada. Nad pidasid end maailma parimaks rahvaks, kuna neil oli maailma parim religioon. Ajalooliselt oli see väga ohtlik seisukoht.

Teiseks põhjuseks oli see, et Zoroaster ei suutnud kõike inetut kuidagi hea Jumala looduks pidada. Kõik limukad ja maod pidid olema kellegi teise loodud. Nii pääses ainujumala *Ahura mazda* kõrvale siiski ka teine, kuri jumal *Ahura manju*.

Siit saigi oma põhjenduse zoroasterlik puhtusekultus - vee- ja tule-

kultus, mis pidid inimesi kurja jumala mõjust vabastama. Tuli oli märk heast Jumalast, ja tule tegemiseks pidid preestrid otsima teatud puud, mis pidi olema täiesti kuiv ja andma peaaegu suitsuta leeki. Kuna inimkeha hakkas pärast surma kõdunema, pandi surnud spetsiaalsetesse templitesse raisakullidele söödaks, et siis, kui järele jäid ainult kuivad puhtad luud - kaunis osa surnud inimesest - säilitada neid ja avaldada neile austust kui lahkunu maistele jäänustele.

Hea Jumal tegi head mitte sellepärast, et ta ei oleks saanud muud teha, vaid see sündis tema valikul. Sellest vastuolust tekkis aga kolmas, neutraalne jumal, kes oli neist mõlemast ülalpool. Siit lähtus üks lausa filosoofiline kahtlus: kui Jumal on olemas, kas saab siis olla midagi temast ülalpool? Samas ei olnud zoroasterluses selge, kas Jumal peale kõige loomise veel midagi tegi.

Zoroasterluse hauakaevajaks oli islam. Midagi on sellest religioonist aga siiski veel säilinud, nagu näiteks Indias asuvad partlased; ehk on ka midagi püütud rekonstrueerida (nagu näiteks Eesti muinasusundi puhul), sest on teada, et rockansambel "Queen'i" AIDSi surnud solist Freddie Mercury, kes oli Iraanist pärit, maeti zoroasterliku rituaali järgi.

Vanatestamentlik juutlus ja kristlus, sarnasus ja konflikt

Järgmised kolm kõrgreligiooni kasvavad välja üksteisest: juutlusest kasvab välja kristlus ja neist mõlemast hiljem islam. Neis religioonides Jumalast ülespoole ei küsita, sest Jumal ületas inimese võimed ja selle maailma piirid; millegi nii abstraktselt järele küsimine kui see, mis algab ülalpool Jumalat, polnud mõttekas, kuni Jumala endagi müsteerium oli selgitamata.

Algupäraselt on Iisraeli Jumal ühe rahva Jumal. Kuid sellest Juma-

last lähtuv maailmapilt pretendeerib millelegi enamale kasvõi juba sellepärast, et Iisraeli Jumala kõrval ei saa olla muid jumalaid. Polüteismis ei olnud kunagi midagi uut, sest jumalates olid needsamad omadused, mis inimesteski, ainult väheke teistmoodi.

Judaismi ja kristluse aluseks on see, et Jumal, kes on inimkonnast kõrgelt üle, teeb ometi ajaloo midagi tagasivõtmata, valib ära Iisraeli suguvõsa, teeb selle suureks rahvaks ja teeb nendega lepingu. Jumal seob end millegiga sellest maailmast, ega ole enam kõikidest piiridest väljaspool. Iisraeli rahva reaktsioon Jumala ilmutusele põhines nende usul Jumala töotustesse, sellesse, mida Jumal oli peale loomise veel teinud: Iisraeli rahva ära valinud, andnud neile oma seaduse ja prohvetid, pühad kirjad, töötatud maa. Lisaks oli veel kaks töotust, mis ootasid täitumist: Messias tulek ja viimne kohus.

Teoloogias kutsutakse müsteeriumiks midagi, mis on Jumala poolt tehtud ja mis muutub mõjusaks ainult siis, kui inimene sellesse usub. Seega sisaldub müsteeriumides alati risk, mille Jumal on võtnud. Kui Iisrael oleks loobunud oma identiteedist Jumalast valitud rahvana, oleks kogu Jumala töö tühja läinud. Kaks Jumala töotusega seotud elementi olid aga alati ohus - esimene neist oli töötatud maa, mille rahvas minetas ligi kaheks tuhandeks aastaks, ja teine oli Messias tulek.

Jumal valis ju Iisraeli ära selleks, et näidata oma au kõikidele rahvastele. Sellepärast kostab ka Iisraeli hulgas aina nurisemist Jumala vastu, et kui nende käsi on käinud halvasti, kuidas saavad siis teised rahvad Jumala au näha.

Judaismis säilib tänini ootus, et Messias tuleb, samuti on raske suhtuda kõike mis töötatud maasse puutub. Suurem osa juute elab tänini väljaspool Iisraeli, ja sellepärast on paljusid Moosese seaduse ette-

kirjutusi võimatu täita. Paljude juutide jaoks on see aga kergendus, sest kui kõik tingimused Moosese seaduse täitmiseks oleksid olemas, seaks see nende elule rangemad piirid ja kohused. Iisraeli riik on tänini ilmalik vabariik, kus puudub riigiusund.

Kristluses on asi selge: see, mis alguses on määratud ainult ühele rahvale, laieneb aja jooksul kõigile inimestele. Üheks põhjuseks ja tunnusjooneks kristluse võidukäigus oli suhtumine teelolijatesse. Kui paganatel polnud kombeks teeliste öömaja anda ja juudid võtsid vastu ainult juute, olid kristlaste kodad avatud nii kristlastele kui ka kõigile eelpoolnimetatutele.

Islami konflikt kristlusega

Kui nüüd rääkida islamist, tuleks see süstemaatiliselt vaadeldes paigutada tegelikult ettepoole judaismi ja kristlust. Kui me võrdleme nende usumüsteeriume, siis kõigis kolmes usundis sisaldub ühe tingimusena usk Jumalasse Loojasse, kuid see ei ole niiõelda dramaatiline ususaladus nagu näiteks viimne kohtupäev.

Islam ei sünni iga sündmus Jumala valikul, vaid ainult kõige tähtsamad. Jumal valib Muhamedi oma prohvetiks, ja kui see prohvet sureb, jääb kogu võim ainult Jumala omaks. Pärast koraani ilmutamist ei sünni mingit uut valikut. Araablased ei muutu Jumala valitud rahvaks. Islamis kerkib esile arusaam, et igal inimesel ja rahval on kunagi olnud jumalatunnetus, kuid see on unustusse vajunud.

Alguses islam ei misjoneerinud ei juute ega kristlasi, sest neil oli ju ba oma pühakiri. Hiljem moodustus islami araablase poolt loodud rahvaste liit, mis läks pidama vallutus sõdu. Siin polnud mingit otsest seost koraaniga, väljaarvatud see, et koraan oli nende rahvast ühtsuse tugisammas; muus osas oli tegemist

analoogilise nähtusega mongolite-tatarite sõjaretkedele.

Niisiis on islami usu müsteeriumideks Muhamedi valitsemine teatud ajajärgul, koraan Jumala täieliku ilmutusena, mis sisaldab Jumala tahte, ja viimnepäev. Jumal sekkub niisiis ainult kolmel korral: maailma luues, Muhamedi kaudu koraani ilmutades ja viimisel päeval. Ilmutuse andmisest peale kehtib Jumala tahe, mis sisaldub koraanis ja millele tuleb tingimusteta alluda; siit muide ka religiooni nimi - islam, mis tähendab andumist.

Islam ei ole ei sakramente, preesterkonda ega kirikut. Täpsemalt pole Jumalast seatud institutsionaalseid müsteeriume. Põhjusteks, miks nii palju inimesi ka tänapäeva Euroopas on vastu võtnud islamiusu, võibki pidada seda, et islam on oma struktuurilt lihtne ja kohati lausa mustvalge.

Kristlus on islamiga võrreldes väga keeruline, Jumalale lisaks tuleb uskuda, et sakramente on seitse ja paavst ilmeksimatu, uskuda kirikut, mille välisest olemisest hakkab tihti silma palju puhtinimlikku rumalust ja inetust. Islam ei määra inimese elu väga täpselt ja jätab suure osa otsustustest inimese enda vaistu meelevalda, mis praktikas annab teatud kuritegelikule elemendile suhteliselt vabad käed ja seab nad väljaspoole seadust. Kui türann saab võimule, siis on seegi Allahi tahtmine, ja türannilt saab võimu ära võtta ainult see, kellel on rohkem jõudu; see, kellel on õigus ja kellel mitte, ei ole argument.

Sakramentidest ei saa islamiusulised reeglina aru, kuid näevad kristlaste käitumise kaudu, et sakramentalisel maailmakäsitlusel on omad eelised.

Umbes aastal 800 elas Basra linnas Iraagis muhameedlik naispühak Rabija, tõenäoliselt ainus omaaegne selle religiooni piires. Rabija armastas Jumalat, kuid Rabija ei teadnud, et Jumal armastab teda

samuti. Koraanist ei tule kuskilt välja, et Jumal võiks armastada inimest, sest nagu ütlevad islami teoloogid - siis ei oleks teda enam võimalik Jumalana austada. Sellepärast sunnibki transtsendensi pühadus muhameedlasi olema nii jäägitud, lausa fanaatiliselt Jumala poole pöördunud.

Resümee

Transtsendetsi ajalugu algab äratundmisest, et midagi on absoluutselt üle kõige ja sellest ülalpool ei ole enam midagi.

Järgmiseks astmeks on absoluutse pöördumine oma loodu poole. Zoroasteri puhul oli see ilmutus et inimesel tuleb elada selle hea järgi, mida Tema ilmutab, kuid Jumal ise ei sekkunud.

Islam on Jumala nimi "Allah" - ta on lihtsalt Jumal, keegi, kelle olemuses pole midagi ühist kõige looduga, kelle nimi tähendab ainult seda, et ta on väljaspool seda maailma.

Iisraeli Jumal oli ajaloo Issand maailma algusest kuni viimse kohtuni välja. Kui kirjanik Chestertonilt küsiti, kas ta usub, et Jumal on kohtunik, ta vastas: "Ei usu, kuid ma usun kohtupäeva". Iisraeli Jumal võttis endale ise nime, öeldes et ta on Aabrahami, Iisaki ja Jaakobi Jumal, st Iisraeli rahva Jumal.

Kristluses Jumal mitte ainult ei ilmuta oma tõde, vaid sekkub vahetult, isikuna maailma ajalukku. Selle kaudu võtab ta endale uue nime "Isa". Ta on Jeesuse Isa ja Tema kaudu meie kõikide Isa. Johannese evangeeliumi kästluses siseneb Jumal sügavamale ja sügavamale inimese maailma ning võtab endale nimeks Armastus, see on "enese andmine", et meie teda jätkuvalt usus vastu võtaksime. □

UUDISEID KATOLIILIKUST MAAILMAST

PEAPIISKOP KÄIS PREILIDES! Sellise skandaalse pealkirjaga artikkel ilmus koos suure fotoga Läti katoliiklaste lehe "Solis" esileheküljel. Skandaalne tundub teade küll paraku ainult eestlase silmadel, sest Riia peapiiskop ei käinud sugugi mitte paha peal, vaid kogudust viisiteerimas ja Kinnitamise Sakramenti jagamas.

Preili on lihtsalt üks linn Lõuna-Lätis, mida läti keeles mitmuses käänatakse.

Probleem eeltoodud uudisega seoses on aga tunduvalt laiem ja hõlmab suuremat osa kristlikust pressist. Kiriklikud ajalehed ja ajakirjad on kogu maailmas tuntud oma osavuse poolest argilehtrutiinist või lausa eimilistestki uudisest tekitada.

Väga tihti kohtab pikki ja lausa esileheküljele paigutatud artikleid, milles uudist kujutab endast heal juhul ainult pealkiri.

UUDISTELEHT "TIMES" VALIS tiifile "Aasta mees 1994" paavst Johannes Paulus II. Kui paavstile sellest teatati, vastas viimane veidi ironiliselt, et kuna see au on saanud teiste hulgas osaks ka Stalinile ja Hitlerile, võib aasta mees olla niisiis nii aasta halvim kui parim mees. Paavst loots, et tema jääb siiski "plusspoolele".

PIISKOP JAQUES GAILLOT Evreux' piiskopkonnast Prantsusmaalt vabastati paavst Johannes Paulus II poolt tema ametipostist ja määrati abipiiskopiks. Põhjuseks oli piiskopi ignoreeriv suhtumine kiriku õpetuslikuslikku ja pastoraalsesse osadusse, hoolimata korduvatest sellekohastest märkustest.

UUDISEID KATOLIILIKUST MAAILMAST

Zypris, Zipris või Shypris - kas ta seda isegi teadis?

Toimetajalt. Rebase püüdmiseks piisab vahel sellest, kui tema sabaots pihku saada.

Idee Kasimir Zyprise elu ja tegevust lähemalt uurida sain proua Ellisabet Ambrozhunase jutust ("KE" 9&10/1994):

"... Lõpuks tuli oreli taha Kasimir Zipris. Tema oli tõeline organist ja ta laulis ka. Isa oli tal leedulane, ema sakslanna. Oreli tülgi ta mängima oma isa tahtel, aga muidu oli ta Estonia teatris orkestridrigendiks ja konservatooriumis tegi ta ka midagi. /.../

Suurema osa "Profittliche ajast" polnudki koori peal rohkem kui viis lauljat ja organist."

Käesoleva sajandi esimesel kolmel veerandil Eestis elanud katoliiklaste hulgas, kellest valdav enamus ei olnud eestlased, polnud palju neid, kes oleksid jätnud jälje eesti kultuurilukku. Alljärgnevast selgub, et Kasimir Zypris oli kindlasti üks neist vähestest.

Pildil: Kasimir Zypris.
Foto Estonia Teatri arhiivist.

Artikkel Kasimir Zyprise 60. juubeli puhul ajakirjas "Eesti NSV Teatrid" 1/1959

Operettide kaunid meloodiad ja särtsukad koomikute duetid on ikka võlunud operetisõpru ja pakkunud head tuju ning meelelahutust.

Pealtvaatajaile paistab see kõik tulevat õige kergelt, nagu iseenesest; ta ei märka vähematki pinget ega artistide seesmist erutust, sest operett iseendast on juba selline kerge zhanr, millest kellelgi ei tule pähe raskust otsida.

Tavaline teatrikülastaja tihti peale ei aimagi opereti lavastusega seotud raskusi, ta ei näe ega tunne neid meistreid, kelle vaeva ja püüdlikkuse viljana küpseb operetilavastus. On palju neid tublisid töömehi, kes ei paista silma oma tööga laiematele hulkadele, kuid ometi ilma nendeta lavastus ei sünni. Siinkohal tahame juttu teha ühest sellisest "lavatagusest" töömehest. Kas oleksid Straussi kaunid valsid ja polkad "Nahkhiires" kõlanud RAT "Estonia" lavalt nii meelisütitavalt, kui mitte opereti kontsertmeister, operetikollektiivi lemmik Kasimir Zypris ei oleks selleks andnud oma panuse? Kas Sophie Sooääre ja Endel Pärna lõbusad stseenid operettides "Silva", "Bajadeer", "Kusagil lõunas", "Tuled kodusadamas" ja mujal oleksid kõlanud nii lõõvalt ja sädelevalt, kui Zypris ei oleks neile "lihvi andnud". Meta Kodaniporgi, Georg Otsa, Gerda Murre, Kalju Karaski aariad ja duetid on tänu K. Zyprise hoolikale tööle valminud sellisena, nagu neid lavalt kuuleme ja armastame. Opereti kollektiiv on arvukas, igapähe neist on suuremas või vähe- mas ulatuses täita oma vokaalne ülesanne operetis, alati tuleb Zyprisel selle eest hea seista, et kõik oleks korras.

Aga operetinoored - need vajavad erilist tähelepanu. Kui liigutav on vahest jälgida Zyprise tööd nendega. Missuguse hoolitsuse, armas-

tuse, kannatlikkuse ja nõudlikkusega suhtub ta noortesse. Zypris mitte üksnes ei õpeta, vaid ta kasvatab neid. Tänu Zyprisele on kasvanud rida operetinoori sellisteks, nagu näeme neid laulmas ja näitlemas laval. K. Zypris on RAT "Estonias" pedagoogina peaaegu asendamatult. Ta on heasüdamlik, kuid nõudlik, kuidagi ei taha ta harjuda sellega, kui kellelgi mõni osa "ei istu" nii nagu see peab olema ja osatäitjal on raskusi vokaalpartiiga, arvates, et "ega see ooper ole, võib ju ka vähemaga läbi ajada ..."

"Muuseas, kui sul häält ka ei ole, laulma pead sellegipoolest, sa oled ju operetiartist, pea seda meeles," tuleb Kasimir Zypris Endel Pärnale meelde, kui see katsub end vabandada mõnikord kõrgemate või madalamate nootidega maadeldes ja püüab kontsertmeistrit veenda, naljatoonis muidugi, et tema diapasoon olevat kõigest neli tooni...

Kuigi vanameistril tuli oma 60. ndat sünnipäeva vastu võtta haigla seinte vahel, ei unustanud teda tema sõbrad RAT "Estonias". Kui mitte kõik ei saanud teda isiklikult õnnitleda juubelpäeval, siis oma mõtetega ja sooja südamega olid nad temaga sel päeval.

Puudutades K. Zyprise biograafiat, mis tavaliselt algab meie muusikameestel Tallinna Konservatooriumist, siis temagi lõpetas selle organisatoina ja teoreetikuna 1930. aastal, praegusele kohale "Estonia" teatris asus ta 30 aastat tagasi. Tema käe alt on läbi käinud arvukalt meie laulukunstnikke, kes kõik on temale tänulikud saanud õppuse eest.

RAT "Estonia" pere loodab, et Kasimir Zyprisel veel kauaks jätkub tervist ja indu tööks temale armsaks saanud zhanri viljelemisel meie teatris, mille arendamisel on hinnatavad teened just eriti temal.

Nikolai Goldschmidt
(Ajakirja originaal Teatri- ja Muusikamuuseumist)

Oma käega kirjutatud elulookirjeldus "Estonia" teatri arhiivist

Sündisin Liibavis (Läti NSV) 4. I, uue kalendri järgi 16 I 1899 velskri pojana. Õppisin sealses reaalkoolis ja tulín mõned aastad hiljem Tallinna, kus 1916. aastal lõpetasin Tallinna linna Peetri reaalkooli ja samal aastal lähen frondile (III raske merekindluse division).

1917. aasta veebruaris ülen- datakse mind lipnikuks ja septembris sattun vangi. 1918 XI haiguse tõttu vabanen. Teel mobiliseeritakse mind Kaunases ja Riias. Mõlemad korda õnnestub tee jätkamine Tallinna ilma dokumentideta, jänesena jne.

1919. aasta Tallinna kõrge- mas muusikakoolis laulmist. 1919 VIII mobiliseeritakse mind Põhja- Lääne armeesse (II raske kahurväe division). Lahingutest osa ei võta, sest kahurid ja munitsioon, mis lää- neriikide poolt lubatud, jäid tulema- ta. 1919 XII- 1920 III tüüfuse karantiinis.

1920-1922 töötan arveamet- nikuna "Peetri tehases" (N. V. vedu- rite remont) ja õpin samal ajal Tallin- na Konservatooriumis prof. Stern- berg-Gorski lauluklassis. 1922 läksin üle prf. Antropoffi klaveri- klassi. Samal ajal astun orkestran- tide Ühisuse liikmeks ja lahkun teha- sest. Õppe ja elamise raha teenin kino ja suveorkestrites.

1924. a. olen oreliklassis prof. Topmani juures (oblig. klaver prof. Rammul), mille lõpetan 1930. a. 1924. aastast saan palgalise orga- nisti koha Rooma kat. kirikus ja palgalise saatja koha prof. Antro- poffi ja prof. Sternbergi juures.

1926. a. kuni 1928 olen koori- juht VNFSV saatkonna juures, kust lahkun "Dobrofloti ja Torgpredst- vo" likvideerimise tõttu. 1927. a. kuni 1929. a. olen Tallinna vene gümnaasiumi laulu ja muusikaõpe- taja. 1929. aastal saan klaverisaat-

ja koha teatris "Estonia". 1932.a. õpin kompositsiooni prf. Kappi juures. Katkestan õppimise konservatooriumis ja õpin eraviisil sama ainet prof. Paulseni juures.

1935. a. olen "Estonias" koormeister. 1936. a. ooperi ja operetti kontsertmeisteriks. 1938. a. astun Tallinna konservat. laulu ja muusika õpetajate klassi, et omada keel ja puhkpilliorkestri tehnikat. Õppin üks aasta ja ajapuudusel katkestan õppimise.

Umbes 1930 käin kaks korda kontsertidega laulusolistina ja klaverisaatjana Helsingis (Soome). Seejärel olen ooperi ja operetti dirigent, kellena töötan kuni 1944 III.

1940. a. mobiliseeritakse mind Punaväkke ja laevaga (Mihkel) sõidan Tallinnast välja. Laev läheb madalikule. Punalaevastik möödub ja laeva kaasa ei võta. Töötan teatris edasi. 1944 III mobiliseeritakse mind saksa sõjaväkke. Teen igasuguseid katseid vabaks saamiseks kuid asjata. Minu poolt nõutud arstlik komisjon teeb ainult nii palju, et tunnistab mind südame haiguse tõttu (miocarditis) kõlbmatuks kahurväe jaoks ja määrab mind tagalasse (IV eesti ehituspataljoni II kompanii jaoülemaks). Saksa armee taganemisel 1944 IX on mul võimalus sõita välismaale, lootes aga, et karistust mobilisatsiooni (Saksa sõjaväkke) pärast.

Tulen tagasi Estonia teatri. Töötan umbes kuu aega. 1944 I saadetakse mind laagri. 1946 III tulen tagasi (haiguse tõttu saan paar kuud varem lahti kui teised vangid) Estonia teatrisse kus olen siia maani kontsertmeister ja nominaalselt II kategooria dirigendi koha. 1946. astun "Leninismi ja Marksismi ülikooli" mille lõpetan 1949. a. (kultuuritöölise osak).

Allkiri: K. Shypris
Tallinn - Nõmme, Valguse 21-2
24. IV 1957. aast.
(Kirjaviis muutmata. -toim.)

Mõned täiendavad andmed 1990. aastal Monika Topmani poolt koostatud ankeedist

Zypris (Shypris), Kasimir Ja(a)ni poeg. Pseudonüüm **Saarniit, Kaarel** (1949?). Eesti Teatriühingu liige alates 1953.

Tähtsamate lavastuste loetelu: *Muusikajuhina*: Gesneri "Jõuluva-na" (1935), Baumi "Väike ingliske" (1936), P. Rummo "Lõunatuule eksirännak" (1937), P. Ardna "Tütarlaps kodumaata" (1942); *Koorijuhina*: Kalmani "Silva"; *Repetiitorina*: (1948?) Tshaikovski "Jevgeni Onegin" (1949), J. Straus si "Nahkhiir" (1953?), Kalmani "Bajadeer" (1957?), Kemeny "Kusagil lõunas" (1958), Arro-Normeti "Tuled kodusadamas" (1958).

Surmadaatum: 11. august 1976. aastal.

Katkend Sulev Nõmmiku mälestusteraamatust "Meistrid"

Mõni tähenärijast teatrimees, kes neid ridu kunagi lugema juhtub ja arvab, täpsemalt olusid tundvat, võib ju hüüda: "Mitte see mees ei olnud sel hetkel seal! Mitte tema ei komistanud, vaid hoopis too teine! Aga see teine läks juba varem pensionile! Selles raamatus on kõi vale!"

Ja ma vastan talle, täis stoilist rahu: "Mis sest, et vale - aga vaata kui ilus!"

Klaverdaja

Tore, ainulaadne veidrik! Olime temaga koos sadadel teatrikontsertidel, pluss nendel reisel, mida ebatraditsiooniline pahatihti ekslikult haltuuraks nimetab. Ülipikka kasvu, kõhn, klaverimängijale nii vajalike

kätega - pool klaviatuuri mahtus tal ühte pihku. Südamlik, seltsiv, alati naljale aldis - igati vägev vanamees!

Pärit poola-saksa-vene-eesti verega segapuust oli Ta nii kummaliselt sassi läinud, et viiekümne eluaasta jooksul ei olnud ta enam või vähem selgeks saanud ühtegi kodumaal käibel olevat emakeelt. Kui lapsel puudub r-häälik ja eesti näitlejal h-häälik, siis temal puudus täielikult e-häälik; e muutus tal mangle-va kergusega ä-häälikuks!

Läti sõpradel külas olles tutvustas Ta Riia Ooperiteatri dirigendile meie näitlejatarit Eva Meili. Kümned korrad, kuid ikka ei saadud asjasse selgust:

"Saake tuttavaks, muusääs, Äva Mäil?"

"Ah seltsimees Mäil!"

"Äi, äi! Äva Mäil!"

"Ma saan aru... Äva Mäil."

"Mitte Mäil, vaid Mäil!"

"Ei saanud aru? Mäil!"

"Püha taevas! Mitu korda ma tääl räägin? Mäil, mitte Mäil!"

"Nüüd on selge.. Mäil."

"Äi, äi! Guulake mind, muusääs, tähäläpanälikult! Guulake, kuidas ma intonäärin... M-ä-i-l! Ma äi ütelnud ju Mäil? Äks olä? Ma ütlesin Mäil!"

"Ei, te ei ütelnud Mäil! Te ütlesite Mäil!"

Selle kerge arusaamatuse pitserit kandva dialoogi lõpetas Eva Meilise, tehes end tuttavaks passis oleva perekonnanime kaudu. Eva Malms-ten. Kõik olid rahul. Mingit käsi-kähmlust ei toimunud.

"Oleksin foinud kohä taibatal! Äva Malmstän! Nu da?"

***

Mootoririkke tõttu tegime sundpeatuse kusagil külavahel. Eemal tõmbas mees hobusega kartulivagusid lahti, saha taga kergelt longates. Küllap uudishimust aetuna astus meie kontsertmeister külamehe juurde, mõlemad kergitasid viisakalt mütsi, ning küsis: "Muusääs, tääl on

puujalg? Muusääs, väga hää!”

Rahuldatuna, ainult temale oma-se kuklaümına saatel lahkus ta sündmuspaigalt, korjas mõned põllulilled ja tuli tagasi bussi. Masajalgne hobune ja arvatava puujalaga põllumees vaatasid talle kaua-kaua imes-tunult järele.

Suur teadmishimu ei jätnud Teda eales maha!

***

Jõudsime - ei taha mäletada, missugusesse - kultuurimajja. Kuni ainus kaasasolev kardin sai üles riputatud ja valgust seatud, jalutas Tema vestibüülis ning takseeris kortsus kulmul seinale riputatud maale. Kultuurimaja juhataja küljendas end maialt temaga kaasa, naeratas ootusärevalt, näitas näpuga, püüdis midagi seletada.

“Muusääs, fabandagä, käs nääd õudsäd, nääd kohutavalt dilätäntlikud blädsärdisäd säia säinälä üläs ripotas?”

“Taeväs! ... Mina!”

“Muusääs, miks?”

“Seepärast, et need on minu maalid! See on minu looming!”

“Ah töästi!? Ja fäälkord ma küsin - muusääs, miks?”

Suurt rahu suudab tappa ainult jõud. Juhataja jõud oli tema jalga-des - trampis puruks nii oma “Hirvekese” kui “Loojuva Päikese”. Trampis täis tõsist pahameelt enda, suure kunsti ja linnast saadetud profaanide üle.

Tema aga saabus arglikult tagasi vaadates meie juurde ning sosistas: “Muusääs, väga hufitaf vanamääs, kuid millägipärast ärilisalt äksaltääritud?!”

***

Ühel hetkel usaldas Ta meile saladuse, mida ilmselt põues varjata enam ei andnud - nii ränkraskelt vaevasee mure teda:

“Poisid, muusääs, ma olen igafänä pätt! Ma olen, muusääs, riigifaras! Suli! Mashtaabiga! Sälläst äi

tohi mittä källälägi piiksatada! Mit-tä kunagist! Kui mä olimä Minskis, muusääs, jäin ma diifani pääle magama ning põlätasin sinna suitsuga suurä augu! Suitsuga, muusääs! Kohutaf! Äraolämatu! Vääränd diifaniit oli suitsutatud - tõmbas kortsu! Õudnä! Ma äi saanud magada? Minu palkarahaga osta Minski linnälä uus diifan! Lapsik! Ja, muusääs, mis ma tägin? Ma ostsin väikäsä pupp-sää, äi pukssä ... saagimisä sää ... tasa poisid, tulgä lähämalä ... ja saagisin sällä diifani tükkidäks. Pisikästäks tükkidäks ning tassisin portfälli sääs hotällist fälja. Istusin trolläibušši ning mätsa. Näli päeva tägin tööd! Tä mötälgä ... mina, kappälämäistär, käs ma föin vähätäfahäl ka hälisid kirjutada, tassisin portfällivädrusid, äi, diifanivädrusid portfälliga mätsa alla?! Õudnä! Tä mötälgä, kuidas ma närfäärisin!

Mönä pääfa pärast tuligi kontrollkomisioon: üks ütläb siin pääb oläma diifan, täinä, siin äi ole diifaniit! Aga pabäritäs on sääs. Pabärites on, aga siin äi ole sääs! Siis on pabäritäs figa! No kuulgä, mäiä pabäritäs föib alati figa olla! Ja kohä töästas, et föib, tõmbas pabaritäst diifani maha! Kujutagä ättä, muusääs! Ja mina oli faba kui kalakänä õhus föi linnukänä fääs!

Tämäl käis sää, muusääs, palju kärgämini kui mul! See kriipsutaminä!”

***

Oli valimistepäev. Kümme-kond esto-tonlaste brigaadi sõitis laiali paarikümnesse vaimisjaoskonda. Meie esimene kontsert toimus Tallinna 21. keskkoolis. Brigaad koones paarikümnest lauljast-tantsijast - tuntud ja nimekatest kunstnikest. Ka kooliseinal oleval plakatil oli see loetelu kirjas. Rahvast rohkem kui rajooni laulupeol, nooremad rippusid võimlemisredelite otsas. Tema ja mina, saatja ja teadustaja, kes me tulime omal käel, teatritransporti kasutamata, olime kohal. Neid ei

olnud. Kedagi. Publik oli korraldanud juba mitu aplausi meid lavale kutsudes, kui valimisjaoskonna juhataja, kohalik sõjalise kasvatus-õpetaja, TEMA ette põlvili laskus, käed risti asetades ja temale üldse mitte teada oleva kombe kohaselt palus ... lihtsalt palus:

“Tehke ometi midagi!”

“Muusääs, ma föin mängida popurrii populaarsätäst opärättidäst!”

“Palun teid, palun, palun!”

“Muusääs, Sulef föib ka mingisugust nalja täha, ma luudan.”

“Ma palun teid, palun!”

“Muusääs, oma äsinämisä ma lõpätan luigäkästä tantsuga.”

“Palun.”

Enam ei tarvitsenud paluda. Ta läks. Piilusin akside vahelt, see oli võrratu. See oli täiuslik! Ta ilmus mõõdetud sammul, kummardas kaua ja sügavalt, murdudes keskkohalt kui liigesega nuga, kummardas veel kord, nüüd juba klaverile, astus kõrgelt üle klaveritooli, lükkas elegantelt olematu frakisaba eemale rippu, tantsis tükk aega tooliga, otsides õiget kaugust klaverist, kontrollis pedaale, tõstis kaane ning kadus klaveri sisse, ilmus uuesti, pühkis taskurätiga käsi ning nina, tõstis püksid viikide säilitamiseks pea põlvini, nii et puna-mustad importsokitripid jäid nägemisvälja, tõusis uuesti püsti ning teadustas valjusti: “Näljä fäikäsäs luiga tants Tsaikovski balletist Luikädäd järf!”

Ma ei tea maailmas olevat midagi nii erinevat kui tema kuju, faktuur ja olemus ning neli väikest, habrast, kiirelennulist varvastel luigekest. Sellest hoolimata oli publik hardunult vait ja klaver kõlas tublisti paremini kui vilets orkester. Järgmise loo katkestas ta poolelt noodilt:

“Muusääs, sällä koha pääl pääaks oläma fagott... kuid mis täha, äi olä! Sällä koha ma laulan täilä isä...!”

Ja siis saabus kogemata mujale saadetud brigaad. Nende kiirkõnnakut läbi saali lava taha saatis lavalt

värvikal tallesaba vibratsioonil tenoraalne bariton, kes imiteeris fagotti!

Pärast kontserti viisid lapsed lillekorvi just nimelt temale. Heldelt, umbes poolteist tundi tänas ta võõrustajaid, jutustas endast, oma raskest lapsepõlvest ja nurjunud kapellmeisterikarjäärist...

Ta kuulus suurte sõnakunstnike hulka.

***

Klaverit, instrumenti-leivaisa, tundis ta paremini kui oma kümmet pikka sõrme. Klaveri peale, sisse või alla minek ei maksnud talle mitte midagi!

Olin kontserdisaalis ühel sega-kontserdil.

Saabusid estoonlased. Kõigepealt TEMA ... Sooviga nähtamatuks jääda, hiilis ta klaveri taha, mingi kalts peos. Siis mustlastantsupaar, mu head kolleegid. Asjast täielikult üle olles, alustasid nad pikaajalist õlgade kiirväristamist, mis tavakohaselt kulmineerub meespartneri välkkiire kõhuliheitmisega lavapõrandale ning rütmilise kätepeksmisega vastu lavalaudu.

Ekstaasi apoteoos! Agoonia ilu summa!

Ja see olekski olnud. Kui muusika poleks katkenud. Muide, mees ei jõudnudki veel kõhuli heita! Mõlemad tantsijad vaatasid küsivalt saatja poole, kuid Tema oli sel hetkel klaveri all, otsis varem peos olnud kaltsu, mis tegelikult ei olnud midagi muud kui tsaariaegne noodiriba! Praktiliselt puudus sellel paberitükil väiksemgi võimalus noodipuldis püsti seista, ja kaduski klaveri alla. Noodid ees, mängija järele! Sai kätte, istus uuesti, võttis kuusteist takti ette, tantsija tahtis kõhuli heita - konkurent juba kõhuli! Jälle klaveri all!

Kui sama lugu neljandat korda toimus, loobus meestantsija kõhuli proovimast ning lahkus püsti, aeglaselt, nagu millegi üle sügavalt järele mõeldes. Hetke pärast kadus joostes ka daam. Kaua ootas Ta neid

lavale tagasi, käed klaviatuuril, pilk lava taha suunatud. Siis kadus ka ise, hiilides, vargsi, sooviga nähtamatuks jääda.

Meie vabariigi võimlemistaset silmas pidades oli Ta küllaltki tubli akrobaat.

***

Meid saadeti Vigalasse. Seal mail võttis meid vastu puhkpilliorkester ning kahe kase vahele oli tõmmatud kangas: "Tervitus kunstimeistritele!" Kõik oli äärmiselt pidulik. Ja kuigi ukraina kombe kohaselt soola-leiba tänavale vastu ei toodud, suppi anti küll.

Kell kukkus öhtul kell kaheksa koos kärinaga, mida tekitas avanee esiride, mis kuidagi lahti ei tahtnud tulla.

Ja siis ilmus tippival sammul lavale esimene esineja, väärikas daam üleni mustas. Aplausitormist sünninuna, võluv naeratus näol, astus kaks viimast sammu ja ... kadus! Naeratus jäi, kuid lauljatar ei olnud enam! Täpsemalt oli pool, pool oli, sest teine, vääratum pool oli lava all. Nimelt oli kunagine etteütteleja jaoks ettenähtud auk lavapõrandas kaetud ilmselt pehkinud laudadega ning mainitud konstruktsioon ei pidanud raskusele vastu. Tundus, et ka lavaalune ei olnud ammuilma koristaja kätt tunda saanud: aastate tolm vabanes ja varjas teatud aja jooksul isegi esineja ülemise osa.

Välkkiirelt astus ette TEMA, meie kõigi poolt armastatud kontsertmeister. Kostis õrntasane "Vihmapiiskade prelüüd". Muidugi oli see mõnevõrra kohatu, kuid mis teha, eks temagi oli endast väljas. Hilisem süüdistus kõlas: õnnetusse sattunud väärikuse tahtlik ning sihi-kindel narrimine.

Kontsert ise kulges normaalselt. Enne ärasõitu anti jälle suppi ja väga maitsvat kohalikku magushaput leiba.

***

Proovi jäi meie Tema reeglina hiljaks 10-12 minutit. Reeglina. Lavastaja kannatus katkes, harva tegi ta kurja häält, kuid nüüd pörutas:

"Ma palun sind mitte enam hiljaks jääda!"

"Muusääs, ma äi saa midagist parata, mul tuleb bušš!"

"Sa ei tohi enam hiljaks jääda!"

"Ah soo? Föi nii?"

Jäi murelikuks, ei teinud enam tavakohaseid märkusi, mängis vaikides pool tundi proovi maha, katkestas siis noodilt, kargas püsti ning teadustas rõõmsalt:

"Muusääs, poisid, ma föin ju tulla äälmisä buššiga!"

Järgmisel päeval, ka kõigil edasistel proovipäevadel oli ta paar-kümmend minutit varem kohal. Istus ja näppis oodates sõrmeküüsi. Igavles. Ühel päeval teatas kurvalt:

"Muusääs, poisid, mul on siin ilma täiäta igaf!"

Hakkasime kõik veerand tundi varem tulema.

***

Kõige rohkem armastas Ta vett! Vesi suured laevad kannab, vesi palju jõudu annab. Isegi öösiti käis suplemas. Käed rahulikult risti rinnal, müts peas, sammus ta stoilise rahuga kõrisõlmeni vette, tegi siis 90-kraadise pöörde ning tuli sama rahulikult randa tagasi.

Vahetevahel palus ta mõne sillakese juures, niisuguse sillakese, mille all võis arvata mingit oja, bussil kinni pidada - noh, et kuumav keha vette kasta. Rõõmsalt hüpeldes maabus ta silla all, riietus kiiresti lahti, sooritas mingi imeliku sörkjooksu, katsus varbaga vett ja, kui see külm juhtus olema, värises pisut, pani end kiiresti-kiiresti uuesti riidesse ning ilmus täielikult rahuldatuna meie juurde tagasi.

Olime palaval juulikuul "Estonia" operetirahvaga Pärnus. Nautisime võrdsest paljude turistidega seda, mida suvine Pärnu pakub. Mul oli olnud võimalus olla Vaheme-

re kiidetud randadel ja ikkagi ei vahetaks ma iialgi noid ränksoolase merevee ja kiviklibuse maismaaribaga randu Pärnu sooja liiva vastu. Ja estoonlaste väikesearvuline täismoonoliitne kollektiiv ujutaski ranna üle, olles paljude pilkude püüdjaks.

Tähtsust täis, supelpükste kummipaela vahel prillid, võtmed, sigaretid, tikud, garderoobinumber, peenrahatasku ja taevast teab mis veel, tiirlesime kuumal liival. Pealegi on ju juurdeasetamine alati midagi rohkemat kui äravõtmine. Võtab mõni meesterahvas ära kõrged kingad, vatist õlakud, hambad, paruka ning pingul vöö - ja seda meest ei ole enam! Vaimu poolest endiselt väarikas, aga ajakirja "Kultuur ja Elu" enam värvilisena ei kõlba! Isegi "Eesti Loodus" ei võta. Seepärast, mehelikud mehed, riputagem alati endale midagi ümber. Kuid mitte sellest.

TEMA oli supelriietes. Loomulikult ei olnud ta ranna esimene meesiludus, kuid omapäraseim ja valgenahalisim oli ta küll. Jalas laiad, kolmele korraga kandmiseks mõeldud "Marati" püksikesed, mida meie rahva teadlikum osa pahatihti kutsub hellitavalt "titekateks"! See riie tusele rippus tal küllaltki väljakutsuvalt, vahetevahel vasaku puusa juures, mõnikord põlve pealt! TEMA poolekilomeetrist teekonda Rannahoone juurest voogavate laineteni, üle taevast vaatavate peesitav-pruunide suvitajate katsid katkendlikud naistekarjed!

TEMA oli naeratav rahu ise. Teda see ei häirinud. Teda ei häirinud iialgi miski.

*Ilmunud: "Noorte hääl",
7. ja 8. veebruar 1981.
Ajalehe originaal
Estonia Teatri arhiivist.*

Jutustab Valter Luts

Kui mina 1946. aastal teatrikooli lõpetasin, määrati mind "Estonia" teatri draamarühma, aga pärast, kui draamarühm ära läks, jäin "Estoniasse" Eino Uulile assistendiks ja sealt hakkas minu tutvus Zypri-sega peale. Tema oli olnud teatris juba enne sõda, siis mobiliseeriti ta saksa sõjaväkke - hiljem oli tal sellepärast ka pahandusi, aga mis täpselt seda ma ei tea. Aga et teda oleks kuidagi rohkem pigistatud kui teisi, ma küll tähele ei pannud. Eks teatrid olid tol ajal ju nagunii suure kontrolli ja nuhkimise all.

"Estonias" oli Kasimir Zypris repetiitor - see, kes lauljatele partiid kätte õpetas - ja väga hea kontsertmeister. On repetiitoreid, kes õpetavad viisi kätte ja kõik, kuid tema avas muusika alati ka sisuliselt, õpetas laulule lisaks ka rolli. Tal oli igast rollist oma ettekujutus. Tal oli väga hea koostöö lavastajatega - minuga, Paul Mägiga.

Mõnedele lauljatele, eriti neile, kes olid parteis, ei meeldinud, et Zypris katoliku kirikus mängimas käis, ja tema kohta kasutati vahel liignime "usklik". Meie käsime kord Jõulude ajal Jaani kirikus ja siis olid jutud lahti, aga tema oli ju katoliku kirikus täie jõuga orelil taga. Ta ise ütles selle kohta: "Muusäas, ma teen seda südamega, muusäas, ma ei ole selle eest raha võtnud". Tema kõnemaneeeri juurde kuulus see "muusäas" alati: "Muusäas, Valter, tead, meil on täna katoliku kirikus väga ilus teenistus, muusäas, sina võid ka vaatama tulla." Ja me käisimegi, koos Enno Eesmaaga.

Meie kõik, kes me tol ajal olime noored, meil kõigil oli Zypri-selt palju õppida. Suvel, kui teatrihooaega ei olnud, käisime meesansambel "Kvartaga" Pärnus esinemas. Seal puhkas suvel palju Moskva ja Leningradi kõrgeid kultuuri- ja muusikainimesi, ning me saime seal

nendega tuttavaks.

Zypris oli omamoodi huumoriniimene. Kord hakkas enne üht laulu, teadustamise ajal, üks kärbes ümber Zypri-se pea lendama. Mina teadustasin ära ja läksin välja, aga tema muudkui seisab ja vehib kätega. Enno Eesmaa, esimene tenor, klaverile kõige lähemal, koputas talle õlale, et hakka nüüd mängima, siis ta nagu ärkas ja hakkaski, kuid kärbes ei jätnud teda rahule ja nii ta mängis ja vehkis samal ajal kärbest, nii et kõrvalt oli seda üpris naljakas vaadata.

Kui "Estonias" hakati lavastama "Don Quijotet", oli tarvis pikka ja kõhetut meest peaossa. Alguses pakuti osasse Heino Aassalut, kes oli balletikooli lõpetanud ja oli rahvaloomingu majas mingi asjamees, nii et otse teatris ta enam ei olnud. Lavastaja proovis, aga ütles siis et ei, sellest ei tule midagi välja. Siis turgatas meile pähe: aga meie Kasimir, ta oli ju elus Don Quijote, meeter üheksakümmend pikk, kleebi ainult habe ette - isegi grimmi pole vaja teha. Alguses oli Kasimir vastu, kuid pärast jäi ta nõusse. Aga siis hakkas ta balletmeisterit õpetama, nii et sellel närvid lõpuks üles ütlesid. Viimaks ei jäänudki muud üle, kui et ma pidin ise kurva kuju rüütliks hakkama.

Zypris elas Nõmmel, tal oli pere-naine, kelle juures ta elas - alguses oli peremees ka, aga see suri ära. Vaatamata oma boheemlusele oli Zypri-sel majanduslikku taipu ja ta aitas materiaalselt ka seda pere-naist, kelle juures ta elas.

Tegelikult oli Zypris väga andekas. Ta sai hakkama ka dirigenditööga: kui mõni põhidirigent tulla ei saanud, oli tema väga hea asendusdirigent, nii draamalavastuste saatemuusikas kui operetis. Tal oli väga hea tundeline ja painduv käsi, ja kui ma vaatasin kord Ungaris Ferenz Lizsti käe jälge, tuli kohe meelde Zypri-se, samuti väga pikka-de sõrmedega käsi. Nii et võib liial-

damata öelda, et Kasimir Zypris oli täiesti dirigendivõimetega mees.

Jutustab Silvia Urb

Kasimir Zypris oli "Estonia" teatri kontsertmeister. Mis tema töösse puutub, oli ta väga täpne ja korrektne. Ta õpetas meile nii operetti kui ka ooperit.

Kui proov algas meil kell 11.00, jäi Zypris alati 15 minutit hiljaks, alati täpselt veerand tundi. Ta elas Vabaduse puisteel. Lõpuks ütles Paul Mägi, et mis me siis teeme, kas paneme proovi alguseks veerand kaksteist? Ahsoo, muusääs, ma pean vist siis varem välja tulema.

Oma rahvuselt oli ta vist poolakas, aga lähemalt pole mina seda asja uurinud. Abielus ta ei olnud, temal oli perenaine, nii nagu ta ise rääkis. Kas tal mingid abielulised suhted olid, sellest ma ei tea, aga alati puhas ja triigitud nagu ta oli, see tähendab, et keegi tema eest hoolitses.

Välja nägi ta nagu Don Quijote, pikka kasvu, ja oma juuksed kammis ta tagant ette. Ükskord esinesime me laevas, mina laulsin, tema saatis. Seal ruumis oli väga kuum; äkki pandi ventilaator käima ja see lõi tema juuksed kõik segamini. Ei olnud siis enam mingit klaveri mängimist - kui juba juuksed olid segamini, siis ta pidi lihtsalt peast kinni haarama. Nii edev mees oli see Zypris. Seltskonnas oli ta hea viinavõtja, ei ütelnud kunagi ära.

Ükskord olime Võrumaal, oli ilus ilm ja meie võtsime päikest. Zypris käis ringi aluspükstes, nähes välja ise nagu luukere. Ma ütlesin talle et kurivaim, sa vaata et sa kaod siit, vaata mihuke sa välja näed, nagu skelett. Seepeale kostis Zypris segamatult: "Muusääs, mul on väga ilus kere, kui mul saksa munder seljas oli, olin mina kõige ilusam poiss". Vastas, et Kassja, ma usun, et kui sa saksa mundris

olid, võisid ilus poiss olla, aga praegu oled sa nagu skelett - ja ise käib muudkui ja näitab ennast naistele, mine või segaseks.

See kõik näitab, et Kassja oli mees, kellega igav ei hakanud. Eesti keelt rääkis ta ilma võõra aktsendita, pigem oli tal lihtsalt peenutsev kõnemaneeer.

Tema oli ka omamoodi jesuiit. Kui me tegime "Lõbusat leske", olin mina noor artist, see oli minu kolmas roll üldse. Zypris ütles mulle: "Muusääs, teate, teie olete parem kui teie dublant, aga teie seda osa mängida palju ei saa, sest teie dublant, tema teeb kõigile juhtidele suured peod välja ja tema saab seda osa tihemini mängida". Seal tuligi siis Zyprise järjekordne "muusääs".

Kui mina teda tundma õppisin, oli aasta 1954 - siis, kui tulin teatrisse. Kasimir oli kusagilt kuulnud, et minul pidavat olema kuskil keskkomitees mingi eestkostja, ja ta ütles: "Muusääs, see on väga hea". Ma küsisin: "Misasi? Mina ei tunne keskkomiteest ühtegi inimest." "Ärge räkige, sellest me ei räki". Minul aga tööpoolest keskkomitees polnud, ainult Moskva mingi näituse direktor oli sõbranna mees, kes mul vahest külas käisid. Aga kust niisugune jutt lahti pääses mina küll ei tea. Küllap oli see lihtsalt paljudele üllatuseks, et mind pandi kohe pärast konservatooriumi lõppu solistik, ilma et ma oleksin kooris olnud. Tavaliselt oldi enne solistiksaamist kaheksa kuni kümme aastat kooris. Muidugi olin ma leiva teenimiseks kooli kõrvalt raadio kooris laulnud, aga teatris oli see üldse esimene juhus, et keegi nõnda otse sai.

Kasimir Zypris ei muutunud kuni lõpuni seniilseks. Tal oli aina midagi teha. Küll mängis ta kirikus, siis tegi isetegevuses kaasa. Kui tal mingit loomingut parasjagu ei tulnud, oli ta võimeline ka vanast rasvast üsna palju ära tegema.

Meenutab Enno Eesmaa

Mina õppisin Zyprist tundma 1943. aastal, aga vahepeal oli ta ära sõjaväes. Kontakt algas meil tegelikult pärast "Estonia" põlemist 1944. Me kolisime siis ära "Gloriasse".

Mis rahvusest ta tegelikult oli, kes seda teab - ankeetides kirjutas ta ise kord eestlane, kord leedulane, aga minule ütles, et tema on poolakas. Zypris elas Nõmmel ühe perekonna juures, hiljem kui mees ära suri, oli naine talle perenaiseks ja lõpuks nad abiellusid, minu teadapeale 1960. aastat (*Toimetaja märkus: Tallinna koguduse laulusteratamatus puuduvad andmed, et Zypris oleks laulatatud. Muud seigad selle abielu kohta selguvad käesoleva artikli lõpupoolel*). Käisin nende pool mitu korda kodus, kuna Kasimir tegeles laulude arranzheerimisega - muuseas tegi ta seda väga huvitavalt - ja mina juhatasin paljusid ansambleid. Naine oli tal väiksemat kasvu ja Kasimir oli väga pikka kasvu, aga mulle paistis, et nad said väga hästi läbi. Naiste vastu oli Zypris alati väga galantne ja suudles neil kätt.

Zyprisel polnud kõige parem tervis, aga sellest oli tal mõnikord kasu ka, näiteks sõjaväkke mobiiliseerimise ajal sai tema ikka igalt poolt tervisega hinnaalandust. Minule ta rääkis, et ta olevat olnud ka Poola sõjaväes. Kuna Poola kuulus ka tsaari-Venemaa alla, siis võib arvata, et ta teenis tsaariarmee mõnes poola üksuses.

Zypris oli väga andekas, südamlik ja õnatundeline. Ises rääkis ta sageli, et temal olevat poola kasvatust. Kord olime Kohtla-Järvel ja meid majutati seal kahe-kolme kaupakortereid mööda öömajale. Hommikul ütles tema, et teate, me peame pererahvale midagi tegema, näiteks raadio kinkima või... Tema oli väga hea südamega, alati lahke ja abivalmis.

Kui nüüd ajaloo huvides natuke "tähte närida", siis see kultuurimaja ja piltide lugu, millest Nõmmik kirjutab, toimus kusagil Rapla lähedal. Tegelikult algas konflikt sellest, et kui meie ansambel "Kvarta" oli laulnud lõpulooks Fibichi "Poeemi", tuli klubijuhataja, ise parajas auras, ja nõudis, et "Poeem" tuleks kordamisele. Vaidlesime vastu, et kes siis sama laulu teist korda laulab; tema aga muudkui jätkas, ning selle koha peal Zypris sekkuski ja ütles talle: "Ise olete klubijuhataja aga sellised pildid on teil seina peal ..." Edasi läks nii nagu Nõmmik kirjutab, aga loo lõpp oli see, et kui klubijuhataja oli oma piltide peal küllalt trampinud, läks ta pilliruumi ja lõi seal ja-laga trummi sisse augu ning selle peale anti talle seal peksta.

Puujala lugu, mille rekvisiitideks on Nõmmik valinud teeäärse põllu ja kündva talumehe, toimus tegelikult meie jaoks palju harjunumas paigas, nimelt "Estonia" lava taga. Jutt seal mingil põhjusel viibiva mehega algas sellest, et kuhu mehe päris jalg saanud. Mees ütles, et sõjas sai pihta. Kui nüüd Zyprise poolt see "väga hea" tuli, jäigi selgusetuks, mis see siis "väga hea" oli: kas see, et mees sõjas pihta sai, või see, et ta oma puuduva jala on nii osavalt puujalaga asendanud.

Kord esinesime "Kvartaga" Tartu Ülikooli aulas. Laulsime esimese laulu ära ja teine oli juba teadustatud, kui panime tähele, et klaverisaatja ei alusta eelmängu ja rahva suud on muigel. Vaatasime Zyprise poole - tema püüdis kärbest. Mäletan täpselt, et see oli Tartus, mitte Pärnus.

Lisaks oma kontsertmeisteri- ja dirigendivõimetele oskas Zypris ka laulda ja isegi teha lauljaile väikest viisi hääleseadet, ning kui oli vaja, sai ta ka komponeerimisega hakkama. Kord lavastati meil teatris tükk nimega "Kolme kuninga õhtu", ja seal oli meil üht laulu tarvis, kuigi see oli draamalavastus. See oli niisugune stseen, kus mina pidin truba-

duurina seda laulu laulma, kitarr või mandoliin käes. Üldse kui oli mingis tükis, olgu see siis operett või draamanäidend, vaja midagi juurde komponeerida, siis paluti ikka Zyprist.

Me käisime paaril-kolmel korral koos Kalju Lutsuga ka katoliku kirikus laulmas, sest Zypris oli kooris tenoreid vaja. See oli millalgi kuuekümnendate lõpus, seitsmekümnendate alguses. Mulle on üldse eluaeg meeldinud kirikutes laulda, pole tarvis mingisugust aplausi, vastuvõtt on alati vahetu.

Zypris oli üsna avalikult jumalakartlik inimene. Kui läksime sööma, siis tema pani alati enne käed kokku. Mina ei mäleta, et teda oleks selle pärast halvustatud, aga eks see oleks ju tähendanud mitte tema, vaid Jumala üle naermist.

Zypris suri 1976. aastal ilmselt vähki, mingisse kauakestvasse vormi, kuigi ta sõi kogu aeg küüslauku ja soovitas kõigile teistele ka seda-sama. Ta maeti katoliku kirikus Vene tänaval, ja kuna tema naine oli õigeusku, siis Nõmme vene kirikus oli ka veel mingi palvus. Zyprisele pandi seal see lapp pea peale, nii nagu õigeusus kombeks.

Kasimir Zypris maeti Hiiu kalmistule.

Meenutab Georg Petrovski, praegune majaperemees Nõmmelt, Valguse tänavalt

Kui Kasimir Zypris Saksa sõjaväest koju lasti, tuli ta siia saksa ohvitseri mundris ja pärast käis siin lähedal metsa all oma püstolit maasse kaevas. Mina olin tol ajal poisike ja mulle oli see siis kõik huvitav.

Zypris ja tema majapidajanna elasid eraldi tubades, mis avanesid ühte elutappa, ja nad rõhutasid alati, et nemad elavad eraldi, et neil mingit kooselu ei ole. Registreerisid ju nad oma abielu 1970. või 1971. aastal ainult sellepärast, et muidu

poleks nad saanud enam ühes korteris elada ja Zypris poleks olnud, kuhu minna.

Aga Zyprise majapidajanna Zinaida Solovjova tütar Tatjana oli praeguse õigeusu kiriku piiskopi Korneliuse abikaasa.

Meenutab õigeusu kiriku piiskop Kornelius

Zyprise majapidajanna Zinaida Solovjova oli minu kadunud abikaasa ema. Zyprisega olid Solovjovid tuttavad juba enne sõda. Zinaida oli narvakas, tema abikaasa Pjotr oli pärit Peterburist. Minu ämm oli õppinud laulmist ja äi mängis viulit Zypris saatis klaveril.

Enne sõda oli Zypris olnud oma korter. Tema isa oli leedulane, ema oli sakslanna ja nad elasid Kalamajas, sest Zyprise isa tuli Tallinna "Ilmarisesse" tööle.

Vangist tulles polnud Zypris kuhugi minna, ja siis võtsid Solovjovid ta enda juurde. Kui 70.-te alguses, pärast Pjotri surma, majapere-mehega raskused tekkisid ja ähvardas oht, et Kasimir võidakse oma toast välja tõsta, lasid nad end "zak-sis" fiktiivselt registreerida.

Kasimir oli väga tagasihoidlik inimene ja väga muusikalebeline: kui ta pühapäeviti mängis katoliku kirikus orelit, siis laupäeviti oli ta ikka Nõmme õigeusu kirikus laulmas.

Kaks-kolm nädalat enne surma külastas teda õigeusu preester, kes salvis ta õigeusku ja vähemalt mina ei tea, et katoliku preester oleks ka käinud. Matus toimus nii katoliku kui õigeusu kombe järgi.

Algusesse tagasi pöördudes:

muusääs, artikli pealkiri on tõsi mis tõsi - uurides Zyprise dokumente Estonia Teatri arhiivis selgus, et ta kasutas ka ise oma allkirjades kõiki kolme loetletud nimekuju. □

Armastus ja usk

Inimese seksuaalsus uuest vaatenurgast

Jack Dominian

9. SUGUAKTIST LASTENI

Väidetakse et lääneriikides, ja järkjärgult kogu maailmas, omandab abielu raames asetleidev suguaakt üha enam tähendust vahendina, mis võimaldab parandada partnerite ühtekuuluvust, ning üha harvem nähakse selles uue elu sünnitamise funktsiooni. Ükskõik kas kasutatakse rasedusvastaseid vahendeid või kindlate päevade meetodit, side suguakti ja soojätkamise vahel on ikkagi katkenud. Ristiusu seisukohast, kes on rajanud oma moraaliõpetuse just nimetatud seosele, tähendab säärane katkestus tõsiseid probleeme. Selles peatükis käsitlen suguakti ja lastesaamise ühtekuuluvust, kuid vaatlen seda teemat laiemalt, mitte ainult bioloogilisest vaatenurgast.

Perekonna suurus

Tuleb teha vahet sündivuse reguleerimise moraalse külje ning teiste selle nähtusega seotud mõtteviiside vahel. Kuna järgneva vaatluse ülesandeks on selgitada praeguse perekonna liikmete arvu vähenemist, tuleb seda nähtust käsitleda tunduvalt mitmekülgsemalt kui pelgalt üldkasutatavaks muutunud rasedus-

vastaste vahendite seisukohast.

Perekonnaliikmete arvu vähenemine seostub elatustaseme tõusu, naiste iseseisvumise ning asjaoluga, et laste puhul peetakse kvaliteeti olulisemaks kvantiteedist. Pole kahtlust, et elatustase on läänes tõusnud 30-40%. Ülejäänud maailma silmas pidades on säärane elatustaseme tõus ebaõiglane.

Egoism ja materialistlik mõtteviis ähvardavad muutuda üldiseks. Peamiseks eesmärgiks kujuneb kaunis eluase, hea tervis, toit, riietus ja haridus. Soovitakse, et need nõudmised täituksid ka mujal maailmas. On täiesti ilmne, et laste eest hoolitsemine on lääneriikides praegu rahanõudev, ning seega üheks põhjuseks, miks perekonnad muutuvad väiksemaks. Rahalise olukorra parandamise nimel käib naine tööl, ning see omakorda kärbib ajavaru, mis jääb ema-ülesannete täitmiseks.

Teisalt mõjutab soojätkamise reguleerimist nende vastuolude tasandumine, mis tekivad kodu ja tööelu ühitamisel. Naise puhul on see probleem eriti terav. Pole mingit mõtet anda naisele haridust, kui ta ei saa töötada õpitud erialal. Töölkäimise ja laste eest hoolitsemise vahel tekkivad pinged on olnud pärast Teist maailmasõda üks täht-

samaid arutlustemasid. Siin pole õige koht selle nähtuse üksikasjaliseks käsitlemiseks. Paljud naised tunnetavad, et meeste poolt juhitud kirik pole seda vastuolulist situatsiooni heaks kiitnud. Üha enam võib pinda arusaam, mille kohaselt lapsevanema kohustused ja kodutööd pole pelgalt naiste pärusmaa, vaid ka isad peavad kandma neis ülesannetes oma osa. Ühiselt jagatud vastutus leiab aegamisi tunnustust, ehkki nende ridade kirjutamise ajal kannavad naised endiselt lapsevanema, ametitöö ja kodu korralduse kolmekordset koormat.

Nimetatud erilaadsed faktorid üheskoos on tinginud laste arvu kaahanemise perekonnas. See nähtus ei ole üheses sõltuvuses rasedusvastaste vahendite kasutamisest. Ta vaid kajastab teadlikkuse kasvu inimese väärtusest selle eri vormides.

Üks juba mainitud asjaolu, millel on oluline osa perekonna koosseisu vähenemisel, puudutab kasvavat nõuet mõista laste vajadusi. Lastesotsiaalsete ja hariduslike vajaduste rahuldamise huvides tuleb luua parimad võimalused nende emotsionaalseks arenguks. See tähendab teadvustamist, hellust, empaatiat ja armastust, samuti noore inimese mõistmist kasvatuspsühholoogia

kaasabil. Kõige rohkem aga nõuab see aega ja vanema lähedust siis, kui laps seda vajab. Kergem on hoolt kanda laste füüsiliste ja intellektuaalsete vajaduste eest, ent sotsiaalset ja emotsionaalsed tarbed nõuavad, et vanemad oleksid võimalikult palju aega koos oma lastega. Teadlikkuse kasv nende nõuete osas on viimase kahekümne viie aasta jooksul teravdanud endisest enam ühiskonna tähelepanu laste füüsilise ja seksuaalse kuritarvitamise suhtes.

Laste arvu vähenemine perekonnas tuleneb seega mitte rasedusvastaste vahendite soosimisest, egoismist või ükskõiksusest laste suhtes, vaid paljudest praegu lääneriikides probleeme tekitavatest faktoritest. Selgeim märk lastele osutatava hoolitsuse kasvust on vanemate viljatusele keskendunud tähelepanu ja need ohvrid, mida naised toovad rasedaksjäämise nimel.

Sündivuse vähenemise viimaseks põhjuseks peetakse maailma rahvastiku üldarvu võrrelduna ressurssidega, mis on toimetulekuks vajalikud. On neid, kelle arvates maailma rahvastiku toiduvajaduse katmisega pole mingeid probleeme. Sellega on vastuolus seisukoht, mille järgi ressursid on piiratud ning seetõttu tuleb rahvastiku kasvu vaos hoida. Olenemata sellest, kellel on õigus, on üha kahanevad toidutagavarad, nälg ja vaesus avaldanud kahtlemata oma mõju laste arvu vähenemisele perekonnas.

Vanemate armastus

Kui sideme katkemisega suguakti ja soojätkamise vahel läkski midagi kaduma, siis saadi mitmevõrra tagasi mõistmises, et lastele on ennekoike tarvis vanemate abielu läbi juurdunud armastust. Uurimus uurimuse järel kinnitab tööka, et järeltulijad vajavad oma ema ja isa armastust, mis oleks püsiv ja usaldusväärne ning ka tulevikus kindlustatud.

Meest ja naist siduva armastuse kaudu õpivad lapsed mõistma, mis on armastus. Oma vanematest näeb laps, kuidas vastassugupooled teineteist täiendavad, tal tekib ettekujutus mehelikkusest ja naiselikkusest, andmisest ja saamisest, tülidest ja leppimisest, lähedustundest, töötamisest teise huvides, heldusest, hoolitsusest ja andestamisest, lühidalt öeldes: armastava inimese käitumisest. Et see kõik saaks teoks, peab vanemate suhe olema kestva iseloomuga. Vanematevaheliste sidemete püsimine sõltub aga paljuski korrapärasest ja rahuldust pakkuvast suguelust.

Suguühete silmapaistev positsioon kaasaja lääne ühiskonnas tähendab seega suhete säilitamist vanemate vahel. Viimane aga aitab lastel paremini toime tulla täiskasvanukssaamise raskustega. Siin peab praegustele kristlastele meelde tuletama, et abielu vana definitsioon oli kaheastmeline. Abielu peamine eesmärk oli laste sünnitamine ja kasvatamine, teisel kohal on seksuaalsete tarvete rahuldamine.

Katoliku kirik seletab abielu otsustarvet teisiti. Vatikani II Kirikukogu jättis eelneva definitsiooni kõrvale ning kõneles selle asemel perekonnast kui "armastuse ühendusest" ja lähedasest sõprusest "elus ja armastuses". Need väljendid rõhutavad armastust. Vanas definitsioonis oli aga siiski olemas tõe seeme. Lapsed vajavad toimetulemiseks mitte ainult bioloogiat - nad vajavad kasvatust. Niisamuti eeldab seksuaalsete tarvete rahuldamine rohkem kui vaid oma instinkti rahuldamist. Vanemate vastastikune toetus tõuseb siin selgesti esile.

Nüüdisaja inimesed on hakanud mõistma, et seksuaalsuse tuletamine bioloogiast või instinktist pole õige meetod selle üldinimliku nähtuse uurimiseks. Pigem tuleks need kaks aspekti ühendada ning mõista neid suhte kindlustajana vanemate vahel, st teenimas perekonna eesmär-

ki. Nii tugineb suguakti peamine mõte mitte paljunemisbioloogiale, kuigi seegi seik on oluline, vaid vanemate armastuse alahoidmisele, millest omakorda sõltub lapse areng.

Kallihinnaline laps

Selle, kuidas ühiskond on möödunud veerandsaja aasta jooksul lastesse suhtunud, võtab kokku järgmine tõdemus: vanemate heldekäelisust tuleb mõõta mitte rahas, vaid lapse kohtlemise ja tema eest hoolitsemise alusel. Lapsed on sama kallihinnalised nagu nad olid varemgi, kuid neis ei nähta enam abielu peamist mõtet. Üha enam peetakse oluliseks vanemate eneseteostuse võimalusi, ning see on võrdväärne laste kasvatamisega. Säärast huvide lahknemist kahte suunda on tõlgendatud nõnda, et laste eest hoolitsemine justkui polekski enam sama tähtis kui varem. Asi pole nii. Vanemad on oma lastest huvitatud, kuid nad mõistavad, et neil endil on oma elu enne laste sündimist ja see jätkub pärast laste lahkumist kodust. Puuduvad tõendid, et ühiskond suhtuks vaenulikult laste saamise, küll aga leidub tõendeid mõtteviisile, mille kohaselt abielul on nii isikuline kui ka sugu jätkav funktsioon. Lastele omistatakse endiselt küllaldest tähelepanu, ent samas võidab üha enam pinda arusaam, et nende areng eeldab hoolitsust vanemate ühiselust eest ning selles osas on suguakt asendamatu.

10. SUGU ELU JA ABIELU PÜSIMINE

Abielu purunemist on uuritud laiemalt inimese elukäigu taustal. Paljud uurimused on näidanud, et suur osa abielulahutusi langeb peamiselt

kahte eluperioodi. Nendeks on esimesed viis abieluaastat, ning ajajärk, mil lapsed saavad täiskasvanuks ja lahkuvad kodust, seega umbes kakskümmend aastat pärast abielu sõlmimist. Peab märkima, et abielulahutused hilisemal eluperioodil on ajaloolises mõttes uus nähtus, mis on seotud eluea pikenemisega. Mõningal määral esineb abielulahutusi ka nende kahe kriitilise tippaja vahel. Praegu lõpeb Inglismaal lahutusega kolmest abielust üks, USA-s laguneb 40 % perekondadest.

Olemasolevate andmete järgi otsustades on lahutused abielu alg aastatel tingitud partnerite võimetusest luua miinimumtasandil abielusuhteid. Kui lahutus võetakse ette paljude kooselatud aastate järel, tuleb kõne alla järkjärguline teineteisest võõrdumine, mis ilmneb niipea, kui lapsed lahkuvad kodust. Üldiste tähelepanekute põhjal sõltub abielu kestvus sellest, kuidas partnerid kasvõi piiratud määral - mõistavad teineteise aja möödudes muutuvaid sotsiaalseid, emotsionaalseid, seksuaalseid, intellektuaalseid ja vaimseid tarbeid.

Abielulahutuste mõistmiseks peab paratamatult uurima, milline tähendus on kõnealustel tarvetel iga konkreetse perekonna puhul. Seni pole veel keegi sellega toime tulnud, kuid ühiskonnateadused on hakanud ilmutama senisest suuremat huvi abielupaaride vajaduste vastu. Üksikasjalisi selgitusi sel teemal võib leida minu raamatutest "Marriage, Faith and Love" ja "Introduction to Marital Problems". Alljärgnevalt tutvustan mõningaid nendes raamatutes esitatud seisukohti.

Abielu kui suhe

Abielu on traditsiooniliselt iseloomustatud mehe ja naise suhtena, mille eelduseks on olnud püsivus, truudus ja lapsed. Lahutus tuli kõne

alla, kui abikaasad rikkusid seda lepingut partneri mahajätmise, abielurikkumise või jõhkruusega. Nagu eelnevalt mainitud, muudeti abielulahutuse seadust 1960-ndatel aastatel, niisamuti muutus ka kristlike kirikute abieluteoloogia, eriti Vatikani II Kirikukogu järeloomju tulemusena. Nii teoloogia kui ka seadusandlus muutsid seisukohta abielu suhtes, mida nüüd tõlgendati kui kahe inimese suhet. Selle kestvus sõltus kooselu järjekindlusest ja eluvõimest. Seadusandlus nägi "suhete püsivas katkemises" ainsat põhjust, mis lubas esitada lagi abielu lahutamiseks. Kirikute õiguslik praktika annab suhtele kaudse tõlgenduse: kui abielu ebaõnnestub, tuleb selle pädevust määratleda põhimõttel, kas partnerid suudavad hoolitseda oma õiguste ja kohustuste eest üheskoos ning kas nad on psüühilisi põhjuseid arvesse võttes võimelised mõistma neid kohustusi, mida abielu neilt nõuab. Mõlemal juhul võib esineda olukordi, kus abikaasadel puudub võime kooselu alalhoidmiseks. Abielukäsitluse üleminek lepingu vormist inimsuhte alusele tähendab fundamentaalset muudatust, mis nõuab, et üha sügavamalt mõistetakse partnerite vastastikuseid vajadusi.

Abielupartnerite vajadused

Abikaasade vajadused võivad olla mitmekesised ja keerulised. Nende seas võib nimetada sotsiaalseid, emotsionaalseid, seksuaalseid, intellektuaalseid ja vaimseid tarbeid. Sotsiaalses valdkonnas vajavad partnerid kodu ning materiaalseid vahendeid selle korrashoiuks. Selle valdkonna eest kannab vastutust ühiskond. Kodus abikaasad elavad üheskoos, suhtlevad; vahetavad mõtteid ja arvamusi ning otsivad kompromisse lahkhelide puhul. Neil võib olla ühine vaimuelu ja ühised väärtused, aga nad peavad toime tulema ka siis, kui nende maailmavaated

on erinevad.

Nüüdisaja abielu tähtsaimad tarbed on need, mille abil partnerid avaldavad teineteisele seksuaalse külgetõmbe ja armastusega seotud tundeid. Miks on seksuaalsus omandanud lääneriikides niivõrd tähtsa koha? Kuna materiaalsed eesmärgid - toit, korter ja töö - on juba saavutatud ning inimesed võivad teostada oma sügavamaid pürgimusi. Nälg, haigused või eluaseme puudumine ei seisa enam pingereas esikohal. Kõik nimetatud on juba käes ja abikaasad võivad pühendada teineteisele tähelepanu sugulise veetluse abil. Kristlastele, kelle elu peamine eesmärk on olla täiuslik nagu nende taevane Isa, kes on armastus, tähendab külgetõmbe rõhutamine teretulnud nähtust. Tegu on võimsa väljakutsega, mis samuti on põhjuseks paljude abielude purunemisele. Siiski vastab see Jumala ilmutusele. Tuleb aru saada, mil viisil abielupaarid seda kogemust tõlgendavad. Minu kliinilise ja psühholoogitöö kogemused annavad põhjust oletada, et mehed ja naised igatsevad palavalt kolme asja, mida taotledes on seksuaalsel külgetõmbel tähtis osakaal. Nad ootavad emotsionaalset tuge, hinge haavade paranemist ja kasvuvõimalusi.

Emotsionaalne tugi

Igaüks meist on oma lapsepõlve saadus. Keskest läbi esimese kahekümne eluaasta jooksul oleme õppinud tunnetama, mida tähendab teise inimese tugi, ning siin on oluline roll armastusel. Oleme seostanud lähedustunde armastusega. Meie esimesed lähedased inimsuhted toimusid vanemate ja laste vahel, seejärel tuli abikaasadevaheline suhe. Abielus on sotsiaalne ja materiaalne teineteise toetamine vältimatud, aga kui need on juba olemas, siis kujuneb nendest veelgi tähtsamaks emotsionaalne tugi.

Emotsionaalset tuge võib esmalt kogeda ehtsa ja õrna vastasmõju kaudu. Sügaval kõigi meie sees peitub igatsus, et meid mõistetakse sama siira hellusega, nagu vanemad meid mõistsid. Mees ja naine tahavad tunda teineteist ning kogeda iseenenda äratundmist partneri poolt nii täielikult kui vähegi võimalik. Selle teokssaamiseks läheb tarvis tõhusat dialoogi. Partnerid vajavad aega kõnelusteks teineteisega. Nendes dialoogides räägivad kaasa mitte ainult sõnad. Partneri tundeid ja meeleolusid tuleb õigesti tabada. Toetus tähendab siirast ärakuulamist, mõistmist ja tunnete vastamist. Siirus on rohkem kui vaid arusaamine kõneldud sõnadest. See tähendab kaaslase tunnete empaatilist jagamist, valu, kurbuse, hirmu või rõõmu impulsside vastuvõtmist ja neile vastamist. Kui vastastikune emotsionaalne tugi ei teostu, võivad abikaasad küll olla teineteisele lähedased sotsiaalsel, intellektuaalsel ja seksuaalsel tasandil, kuid sellest hoolimata tunnevad nad üksildust, sest nende sisemaailm jääb suhte raamidest väljapoole.

Emotsionaalsete vajaduste olemasolu tõuseb eriliselt esile siis, kui inimene on kurnatud ja väsinud. Just siis, kui abikaasad on ahistanud, kurvad või masenduses, ootavad nad kõige rohkem lohutust, tuge ja mõistmist. Tundlik lähenemine kaaslasele, tema meeleoluga arvestamine ning sellele vastav käitumine on just see, mida abikaasad teineteiselt ootavad.

Tundeelu mõistmine sügavuti pole kerge. Üldiselt on naised emotsionaalselt meestest tundlikumad. Nad suudavad oma mõtteid paremini väljendada ja oskavad avaldada õrnust avameelsemalt kui mehed, ehkki leidub ka erandeid. Olgu abikaasade individuaalne potentsiaal milline tahes, neil tuleb õppida märkama partneri vajadusi ning püüda võimalikult sügavalt oma elukaaslast mõista.

Hingehaavade paranemine

Sügava emotsionaalse dialoogi tingimustes näitavad partnerid teineteisele vigastusi, mis neile elu jooksul on osaks saanud. Need võivad olla sotsiaalsed, füüsilised või emotsionaalsed. Neist viimased, tundeelu traumad, on tähtsal kohal, ning nad tekivad kahel viisil. Esiteks põhjustab neid geneetiline struktuur. Teatavasti etendavad geenid oma osa hirmu- ja masendusseisundites, viisis, kuidas inimene ärritub ja vihastab, missugune ta on lootusetus või optimistlikus meeleolus. Teiseks tuleb nimetada kasvatusel tingitud traumasid.

Ka kõige paremad lapsevanemad võivad tekitada lapses ahistustunnet. Psühhiaatrid puutuvad kokku äärmise masenduse, emotsionaalse haavatavuse, hoolitsuseta jätmise või peksmise kogemustega. Tõenäoliselt me kõik oleme mõnikord pettunud inimeses, keda oleme usaldanud, oleme olnud häbelikud, märganud et meid ei armastata või et oleme soovimatud, oleme olnud ülitundlikud või meid on laidetud. Lähedases suhtes abikaasaga tulevad need haavad kergesti esile.

Armastav suhe võib aidata kaasa hingehaavade paranemisele. Naine või mees, kes on kogenud ahistanud olekut ning igatseb armastust ja heakskiitu, võib leida partneri, kes suudab teda armastada ja kinnitada tema nõrka eneseusaldust. Pideva, aastaid kestnud kiindumuse ja südamliku suhtumise abil võivad vigastatud tundeeluga inimesed jõuda äratundmisele, et nad on vastuvõetavad ja veetlevad.

On tavaline nähtus, et abikaasad täiendavad teineteist. Kui üks ei suuda usaldada, siis teine loob kindlustunde. Kui üks kahtleb, siis teine usub. Introvert täiendab ekstroverti jne. Haavade parandamine nõuab aega, ning selle protsessi edukaks kulgemiseks on tarvis püsivat abi-

elu. Abielu on ühiskonna jaoks igas mõttes parim võimalikest vahenditest, mille abil säilitada inimese sisetust tasakaalu. Selle teostumiseks on emotsionaalne vastasmõju paratamatu.

Kasvuvõimalused

Abielu kestes 50 aastat või kauem pole abikaasad enam needsamad, kes nad olid alguses. Nad muutuvad. Mõlema partneri sotsio-ökoonoomiline tase võib tõusta või langeda. Kordaminekud ametialal tähendavad sotsiaalse positsiooni tõusu. Perekond leiab uusi sõpru ja järgib uut elustiili. Haigus, alkoholism ja tööpuudus märgivad sotsiaalse positsiooni langust. Kõik see nõuab kohanemist. Kui nii ei lähe, jäävad abikaasad teineteisele võõraks ning nende teed lähevad lahku.

Võõrdumine võib aset leida ka vaimsel tasandil, kui suhtumised, seisukohad ja väärtused teisenevad. Tuleb õppida partneriga kohanema. See tähendab, et abikaasad peavad austama teineteise vaateid, ehkki enda mõtteviis võib erineda.

Koos abikaasade arenguga tasakaalustub nende suhe isikliku ja ühise hüvangu nimel iseseisvaks ja ühtaegu partnerist sõltuvaks, isiklikuks ja ühiseks, privaatseks ja ühtekuuluvaks. Säärase ettevaatliku balansseerimise juures etendab armastus tähtsat rolli ja mõjutab suuresti mõlema abielupartneri elukäiku.

Üheks armastuse väljendusvormiks on sügav mõistmine, mida ilmutatakse teineteise suhtes. Mõistmise abil aitab üks partner teisel teostada tolle varjusolevaid kalduvusi. Üks abikaasastest võib kahelda või segadusse sattuda mingi ühise eesmärgi või erilise soovi teostamise ees. Teine võib aidata tal mingis küsimuses selgusele jõuda või aidata hinnata tema ideede teostamiskõllikkust. Üks abikaasastest võib soovida näiteks katsetada uusi toite, uut

töökohta, uut ruumikujundust, või siis kirjutada raamatu, kuid ta pole päris kindel, et suudab oma kavatsusi teoks teha ja et tal jätkub selleks piisavalt võimeid. Nad vajavad teineteise armastust, mis on sarnane abiga, mida ämmaemand osutab sünnitamisel.

Armastuses nähakse ka vastastikust kiindumuse ja tunnete väljendamisest. Abielupartnerid ja sõbrad usuvad küllalt sageli, et teise puuduste korduv meeldetuletamine on parim viis, kuidas saab võita vastuarastust. Arvatakse, et kõige õigem armastus nõuab partneris süütunde äratamist, sest nii saab muuta teist endale meelepäraseks. Enamus meist teab aga liigagi hästi, mis vead meid vaevavad. Pigem vajaksime oma raskuste võitmiseks julgustamist. Abikaasad õpivad aegamööda talitsema oma kritiseerimisvajadust ning hakkavad enam eelistama kiitust ja tunnustusavaldusi. Sel kombel kasvab ka armastus.

Suguakt

Juba eespool võisime näha, et suguaktil on sügav isikuline tähendus, ning seetõttu on ta kooskõlas püsiva inimsuhtega, mida nimetatakse abieluks.

Käesolevas peatükis näeme, et abielu püsivus sõltub abikaasade võimest rahuldada partneri emotsionaalseid, füüsilisi ja vaimseid vajadusi. Need tarbed võib asetada tähtsuse järjekorda. Kui materiaalsed ja sotsiaalsed tarbed on rahuldatud, omandavad olulise koha tundeelu vajadused, mida rahuldatakse emotsionaalse toe, haavade paranemise ja kasvuvõimaluste abil. Abielulahutuste suur arv kõneleb just nimetatud tegurite puudumisest.

Suguaktil on tähtis osa nende tarvete rahuldamisel. Abielu sõlmi- des alustavad abikaasad ühist ja ainulaadset teekonda. Teist sellesarnast ei leidu. Suguaktil on elutähtis

roll, mis ei piirdu ainult instinktiivse tegevuse või soojätkamisega. See loob elu. See moodustab ka raami, milles abikaasad õpivad teineteist tundma. Vanas Testamendis kasutatakse suguühte kohta väljendit "ära tundma", mis väljendab suguakti psühholoogilise olumuse mõistmist.

Igas armuühtes kogetud nauding ja rõõmutunne annavad jõudu partneri toetamiseks. Füüsiline lähedus õpetab teist paremini mõistma ka mõtleja ja tundva inimolendina. Ehkki abikaasad võibolla ei mõistagi teineteist täies ulatuses, lubab kordaläinud suguakt tunnetada partneri tundeelu ja füüsilist olemust. Ühtimise füüsiline ja emotsionaalne mõõde muutuvad kahe inimese vaheliseks suhtlemisvahendiks. Suguühte abil vahetatakse informatsiooni oma pürgimuste kohta. Üksteisemõistmise saavutamiseks kasutavad abikaasad ühist füüsilist ja emotsionaalset kogemust. Õnnestunud seksuaalvahekord loob õhkkonna, mis lubab kaaslast kuulata uudsel viisil, eristada ka kõige märkamatumaid vihjeid, tunnetada partneri mõistvat suhtumist ja lepitada lahkarvamusi.

Suguaktil on eriti oluline roll hinge- haavade parandamisel. Abikaasad väljendavad teineteisele tingimusteta heakskiitu. Enda haavata- vust, vigasid ja puudulikkust tunnetav partner võetakse üha uuesti vastu, esitamata mingeid nõudmisi. Tunnustamise mõjul tervenevad lapsepõlvest pärit hinge- haavad. Pingu- tused oma vigade võitmiseks muutuvad kaaslaselt saadavaks tunnustuseks. Meelepaha, mida abikaasa põhjustas, antakse andeks. Armu- ühte tulemusel kaob eraldatusetun- ne, enese tundmine puuduliku ja mahajäetuna, sest orgasmi hetk kustutab kõik osakssaanud nurju- mised.

Suguakt avaldab sügavat mõju kahe inimese ühteliitumise ning nende erinevuste silumise protsessile. See seob teineteisega kaks omaette

elavat inimest ning teeb neist ühe- ainsa. Seksuaalvahekord kõrvaldab pinge- välja omaette olemise ja ühes- koos olemise vahelt ning abikaasad sulavad ühte, ilma et kumbki kao- taks oma identiteeti.

Abieluline suguakt leiab aset püsisuhtes, millest ta ühtlasi ammu- tab niisuguse jõu, mis pole juhukon- takti puhul ka parimate tingimuste juures võimalik. Vastastikune andu- mine kujuneb üha täiuslikumaks kogu oma väärtuses. Suguühte kelle- gi kolmandaga (millest oli juttu 3. ja 7. peatükis) rikub vägivaldselt suhet, milles kaks inimesed jagavad oma armastust.

11. TRUUDUSETUS

Viimase kahekümne viie aasta jook- sul torkab silma sallivus suguühete ja kooselu suhtes, mis leiavad aset enne abielu sõlmimist. Olgu too sallivus missugune tahes, uurimus uurimuse järel on fikseerinud, et lääne ühiskond väärtustab truudust ja mõistab hukka abielurikkumise. Uurimustest hoolimata sõlmitakse endiselt üheaegseid seksuaalsuhteid mitme partneriga. Nii abielu- eelsete suhete kui ka abielu raames tekkiva truudusetuse osas tuleb paratama- tult välja selgitada erinevad käitumis- tasandid.

Tähtis on eristada juhuslikku truudusetust, mis ei ohusta abielu kestvust, truudusetusest, mis on abielu püsimise seisukohast ohtlik. Teisel juhul annab abieluväline suhe märku kriisisituatsioonist perekon- nas.

Juhuslik truudusetus

Juhuslikus truudusetuses on süüdi need mehed ja naised, kes viibivad ajutiselt abikaasast eemal ning astu-

vad sel ajal seksuaalvahekorda kellegi kolmandaga. Põhjuseks võib olla üksildus või hirm üksijäämise ees. Kui eemaloleku periood venib pikale, võib põhjuseks olla ka füüsiline vajadus. Olgu põhjendus milline tahes, abielu ei ole hädaohus. Tegu võib tulla avalikuks, kui partner nakatus suguhaigusesse või andis haiguse edasi oma abikaasale. Siinjuures peab rõhutama, et immuunsuspuudulikkus on varasematest suguhaigustest tunduvalt tõsisem nähtus.

Mees, kelle naine on rase, haige või osutub suguuhe temaga võimatuks mingi muu asjaolu tõttu, võib käituda analoogiliselt. Ajutist suhet otsitakse mõnikord ka siis, kui abikaasad tülitsevad ning üks osapool soovib kätte maksta. Samuti võib minna juhul, kui abikaasad ajapikku muutuvad ning tahavad iseennast paremini tundma õppida. Abieluväline suhe võib luua neis ettekujutuse, et nad on veetlevamad ja seksuaalselt huvipakkuvad, kuid nad ei taha mingil tingimusel ohtu seada olemasolevat abielu.

Tõsist laadi truudusetus

Tõsist laadi truudusetus tuleb kõne alla siis, kui abieluväline suhe tekib abielupartnerite suhete halvenedes. Säärane truudusetus tähendab suurimat ohtu. Kui kaob lootus abielusuhete tervenemiseks, loob abikaasa kontakti kolmanda osapoolega ning tollest suhtest võib kujuneda abielule alternatiiv.

Kuidas suhtuda truudusetusesse?

Judaistlik-kristlik traditsioon paneb erilist rõhku abielu püsimisele. Soovitatakse andestamist ja leppimist. Lisaks andeksandmisele peaksid abikaasad püüdma mõista, miks elukaaslane läks väljaspoolt tuge otsima. Juhusliku ja ettekatsetatud

truudusetuse vahel on silmatorkav erinevus.

See ei tähenda veel, et valu ja pettasaamise kogemused poleks samaväärsed, olgu truudusetus milline tahes. On arusaadav, et petetud abikaasa tunneb ennast tõrjutuna. Hülgamist loetakse isiklikuks solvamiseks ning kõige enam kannatab siinkohal abikaasadevaheline usaldus. Ehkki kaaslasele suudetakse võibolla andestada, on palju raskem unustada ja taas teist usaldada, just kui poleks üldse midagi juhtunud.

Andeks andes peab hüljatud abikaasa meeles pidama, et osaliselt on süüdi ka tema ise. Kas ta aitas kuidagi kaasa säärase olukorra tekkimisele? Kas ta armastas partnerit küllaldaselt ja pakkus talle seksuaalsete tarvete rahuldamiseks piisavalt võimalusi? Andestamise kõrval peavad mõlemad osapooled mõistma neid põhjusi, mis tekitasid abielu kolmnurga.

Immuunsuspuudulikkus ja abieluvälised suhted

Juba varem sai mainitud, et biseksuaalsed mehed võivad nakatuda HIViirusega ning selle edasi anda ka oma abikaasale. Immuunsuspuudulikkus seab abielu ette uusi truudusenõudeid. Ristiusu traditsiooniline arusaam truudusest mehe ja naise suhetes sisaldab endas võrdpilti Jahve ja Iisraeli lepingust ning uuest lepingust Kristuse ja kiriku vahel.

Truudus tähendab enam kui lihtsalt nõuet, et abikaasale ei tohi haigust edasi anda. See väljendab partnerite kõikehaaravat armastust, ning selle abil kogetakse ühtekuuluvust ja ühtsust.

Kondoomi kasutatav abielumees ei kaitse abikaasade vahel sõlmitud lepingut. Nakatumisoht peaks lihtsalt aitama mõista neid paljusid riske, mis käivad kaasas abieluväliste suhetega. Kui soovitakse aidata perekondadel ära hoida abieluväliseid

suhteid, on vähe kasu ainult truuduse ülistamisest, samuti pole asjakohane rõhutada, et suguakti eesmärk on soojätkamises.

Tunduvalt olulisem on aidata inimesi, et nad mõistaksid sügavalt inimese isiksust ja inimsuhete iseloomu. Seetõttu ma soovingi kõigest südamest, et hirmuäratav immuunsuspuudulikkus annaks kõigile kirikutele julgust uuesti läbi mõelda tänapäeva abielu põhialused ning ohverdada rahalisi vahendeid ja aega uurimistöödele, mis võimaldaksid selgitada suguakti kesksel osal püsivas abielusuhtes.

12. MIKS PÜSIV ABIELU ?

Käesolev raamat käsitleb keske teemana seda ainulaadset jõudu, mis on kätketud inimese suguelu. Selle jõu kaasabil tunnevad mehed ja naised vastastikust huvi ja külgetõmmet ning moodustavad paare. Seksuaalsus on märkimisväärne faktor, mis aitab kindlustada inimsuhet, mida nimetatakse abieluks. Siit võib järeldada, et abielu püsivus ja perekond tähendavad kõige suuremat väärtust. Tahan lühidalt selgitada, miks püsiv abielu on nii oluline, ning väljendada taas oma muret selle üle, et ristiusk ei ole selle väärtust mõistnud.

Paavst Johannes Paulus II märkis entsüklikas "Familiaris consortio", et kestev abielu ja truudus, mis omavad mõõtmatut väärtust, on tähtsaim ja aktuaalseim väljakutse kristlikele abielupaaridele. Hoolimata sellest ja abielulahutuste arvu kasvust pöörab katoliku kirik siiski palju enam tähelepanu rasedusvastaste vahendite kasutamisele. Viimane on aga vähema tähtsusega nähtus kui abielude lagunemine.

(pööra lehtel)

Üldised tagajärjed

Abiellumist kokku leppides on mees ja naine niivõrd armunud, et soovivad ühiselt jagada kogu järgnevat elu. Abielu purunemisest võib kujuneda kas raske ja traumaatiline kogemus, või suhtutakse sellesse kibestumiseta ja isegi ükskõikseks. Olgu suhtumine milline tahes, usk ja usaldus armastuse vastu saavad ränga hoobi.

Abielulahutus sisaldab alati teatud annuse küünilisust. On tõsi, et inimene vajab kooselu kellegi teise inimesega. Lahutatud osapooled sõlmivad kumbki uue abielu, mis võib osutuda õnnelikuks. Inglismaal lahutatakse teistkordne abielu esmakordsega võrreldes kaks korda sagedamini. Abielupaarid võivad talitada pärast esimest lahutust kui tahes targalt, ent ikkagi ei pääse nad mööda tõsiasjast, et hilisematel suhetel puudub esialgsele omane selgus ja tõsine motivatsioon. Teine ja kolmas abielu on pigem reaalsuse ja võimaluste kombineerimine. Esimeses abielus sisaldab ennastohverdavat armastust inimese isiksuse sügavamaid väärtusi. Teine abielu on inimlikust nõrkusest tingitud paratamatus juhul, kui esimese katkestas abikaasa ootamatu surm või lahutus. Peamiselt soovitakse siiski, et armastus saaks teoks samal viisil nagu see kord toimus esimeses abielus.

Abielu purunemine põhjustab suure pettumuse ning abikaasad ei ole uues suhtes enam sama avameelsed ja usaldavad. Nad tahavad ennast kaitsta uute pettumuste eest ja vältida riski. Avameelsust ja usaldust asendab mõistlikkus. Selle asemel, et elada uues suhtes avameelselt, üritatakse teha kõik, et enam ei saaks juhtuda midagi halba, ning eluga hakkamasaamine muutub peamiseks eesmärgiks.

Mõistagi ei saa kedagi laita, kui teistkordses abielus soovitakse ilmu-

tada suuremat ettevaatust. Siit võib näha, kui tähtis on toetada esimest abielu.

Millist mõju avaldab abielu purunemine abikaasadele?

Abielu tähendab kahe inimese vastastikust kiindumust. Kui see side satub ohtu, kogevad partnerid valu, tusk, masendust ning kõiki neist tulenevaid tagajärgi.

Esmalt pannakse suhetes tekkinud vajakajäämist tähele siis, kui üks partneritest tunnetab, et tema sügavaimad vajadused ei leia enam vastust. Need ootused võivad olla kas sotsiaalset, emotsionaalset või seksuaalset laadi. Kui ka visad pingutused ei vii eesmärgile lähemale, on tulemuseks viha. Viha saab juhtida kuhugi kõrvale või varjata. Kui viha surutakse maha, siis tekib mositamine, üksildustunne ja üldine masendus. Psühhiaatrid on täheldanud, et viha lämmatamine toob kaasa frustratsiooni ja masenduse. Tülide puhul esineb seda väga sageli. Sisepinged võivad esile kutsuda ka füüsilisi sümptomeid - väsimust, usaldamatust ja töövõime langust.

Probleeme tuleb aina juurde, kui viha ja tülitsemised ei too kaasa soovitud lahendust. Nüüd hakkab painama kartus abikaasa kaotamise pärast. Kui kardame kaotada inimest, kes on meile väga tähtis ja kelle vastu tunneme sügavat kiindumust, siis haarab meid rahutus. Partneri kaotamist kartev abikaasa on pidevalt mures, mis omakorda võib põhjustada füüsilisi vaevusi.

Viimases faasis abikaasa lahkeb ühisest kodust. Mahajääja tunneb suurt kurbust - sidemete katkemise ja tähtsa inimese kaotuse tagajärge. Kurbus võib muutuda sügavaks masenduseks, mille tunnuste hulka kuuluvad lootusetus, jõuetus, unetus, isutus, kõhnumine, keskendumisvõime langus, mäluhäired ja üleüldi-

ne suutmatuse midagi teha.

Elamine kestva psüühilise pinge all võib panna inimese suitsetama, alkoholi pruukima ning eriti viimati mainitud juhul võivad tagajärjed kujuneda hukatuslikuks. Halvim, mis võib juhtuda, on enesetapp. Suitsiidikatsed puudutavad uurimused näitavad, et väga sageli on nende põhjuseks abieluga seotud probleemid.

See kõik kokku seletab, miks raskused abielus on üks oluline haigestumise ja sagedase arstidelt abitsimise põhjus.

Pärast abielu lahutamist elavad abikaasad üksi ja teineteisest eraldi. Uurimused näitavad, et perioodil lahutusest uue tõelise inimsuhte tekkimiseni on suitsiidirisk eriti suur.

Enesetapuriskist hoolimata on lahutusprotsessiga sageli seotud lapsi, kes on nooremad kui 16 aastat. Koos abielulahutuste arvu tõusuga on kasvanud mitmekordseks ka ühe vanemaga perekondade arv.

Leidub isasid, kes võtavad laste eest hoolitsemise enda peale, kuid suurem enamus lapsi elab koos emaga. Palju ongi sellelaadseid ühe vanemaga perekondi, mis koosnevad emast ja lastest. Inglismaal ulatub taoliste perekondade arv miljonitesse.

Need mehed ja naised jäävad tihtipeale ametivõimude tähelepanu alt välja. Nende majanduslik olukord on vilets, kaugeltki kõik ei saa käia tööl, sest väikesed lapsed vajavad hoolt. Nad on ka sotsiaalses mõttes kriitilises seisus, jäädes enamasti kõrvale abielupaaridele mõeldud ühiskondlikust tegevusest, neil on raske minna kodust välja ja kohata teisi inimesi. Ka nende tundeelus valitseb tühjus, sest pole lähedast inimest toetamas ja lohutamas, vaatamata sellele, et sõbrad ja sugulased võivad kõigiti aidata.

Abielulahutused avaldavad sügavat ja keerulist järelmõju, mis ulatub füüsilistest ja psüühilistest vaevustest kuni ühe vanemaga

perekonna ebaselge ühiskondliku seisundini. Nüüdisaegne abielulahutuste uputus, mis haarab ainuüksi Inglismaal igal aastal ligikaudu 350000 meest ja naist, on üks ühiskondlikest faktoritest, mis üha kasvab ja tekitab tõsiseid haavu.

Abielulahutuse mõju lastele

Kui lahutuste arv hakkas 1960-datel ning 1970-date alguses kasvama, oli valdavaks arusaam, nagu ei tekitaks lahutus lastes eriti suuri häireid. Viimase aja uurimused näitavad vastupidist. 1980-date aastate uurimused kinnitavad, et ükski laps ei pääse kahjustusteta. Avastused, mida ma alljärgnevalt tutvustan, on võetud mitmest publikatsioonist ning valgustavad üldpilti vaid kõige avaramas plaanis.

Üks ulatuslik Ühendriikides tehtud uurimus näitab, et koolieelikud tundsid hirmu ja süüdistasid ennast. Nad ei mõistnud juhtunut. Selles eas on vanemate lahutus eriti traumeeeriv kogemus.

Algkooliealised tundsid end kurvana, hüljatuna ja tõrjutuna. Nad võisid näiteks arvata, et ema on isa minema saatnud, ning soovisid meeletult vanemaid taas ühte liita.

Keskastme koolinoored said aru, et küsimuse all olid vanemate omavahelised probleemid, kuid nemadki olid sellest kogemusest vapustatud. Nad olid vihased ja üksildased ning tundsid end tõrjutuna. Noored olid endast väljas ja väljendasid tugevaid viha, lootusetuse, häbi ja segaduse tundeid.

Segadusesolek võib ilmnedagi koolis ja kodus halva käitumise näol, selle regressiooniks võib olla voodimärgamine, iseseisvusetus, armastuse nõudmine ja üldine masendus. Mõnikord võib käitumine omendada ebasotsiaalseid jooni, tuleb ette vargusi, asjade purukspeksmist, kar-

jumist ja sõnakuulmatust. Kõik nimetatud võib kesta isegi mitu aastat, vahest kauemgi, sõltuvalt sellest, missugune suhe lapsel oli lahkuläinud vanematega.

Ühes Inglismaal läbi viidud uurimuses pandi tähele, et lahutatud või eraldi elavate vanemate lastel on kahekümne kuue aasta vanuses teistest eakaaslastest madalam haridustase. Võrdlusi tehes oli võimalik järeldada, et teise vanema surm ei avaldanud sellist mõju.

Abielulahutuse ebasoodne mõjusfäär ulatub lapsepõlvest kaugeemale. Lapsed, kelle vanemad lahutasid enne nende viiendat eluaastat, teevad varajases täiskasvanueas rohkem raskeid kuritegusid või vajavad enam psühhiaatrilist haiglaravi. Vanemate lahutuse üleelanud lastel on teistest rohkem psüühilisi häireid nii noorukina kui ka täisealisena.

Seksuaalne käitumine ja abielulahutused omandavad nende laste juures koosmõju. Paljud uurimused kinnitavad, et murdeas on rasestumisi ja abieluväliseid lapsi sageli just neil tütarlastel, kelle vanemad lahutasid siis, kui nad olid alles väikelapsed. On tõenäoline, et vanemate sobimatuse tagajärjel vigastatud tundeeluga lastele ei saa osaks vajalikul määral armastust ning nad püüavad seda vajakajäämist kompenseerida kriitikavaba seksuaalkäitumisega. Tõendeid leidub ka selle kohta, et tütarlapsed, kelle vanemad lahutasid sel ajal, kui nad olid väga väikesed, otsivad eakaaslastest varem sugulisi kontakte vastassoo esindajatega.

Viimase ja kõige raskema tagajärjena tõstavad nii USA-s kui ka Inglismaal tehtud uurimused esile seda, et purunenud perekondadest pärit laste endi abielud satuvad sagedamini karile kui neil inimestel, kes on kasvanud terves kodus. Nii tekib nõiarang, sest vanemate abielu ennustab nende laste samalaadset käitumist.

Moraal

Lühike pilguheit purunenud abielude hävitavale järelmõjule on tähtis kahel põhjusel. Abielulahutuste suur arv ja nende tagajärjed lubavad siin veelkord korrata seda, mida juba varem kinnitasin teises seoses: abielulahutused on meie ajastu kui mitte kõige raskem, siis vähemalt üks raskemaid moraalseid probleeme. Kristlaskond peab selle tõdemusega leppima ning võitlema selle nähtuse vastu, investeerides vahendeid uurimistöodeks ja hingehoidliku abi tarvis, vältimaks abielulahutusi juba eos.

Teiseks - perekonna purunemine pakub ainet mõtisklusteks moraali teemadel. Kuigi abielulahutusi tuleb ette ka Vanas Testamendis, on nii Vana kui ka Uus Testament selgesti nende vastu. Jeesus andis abielulahutuste kohta selged juhtnöörid. Traditsioon ei tunnista abielulahutusi, ning neist tulenevad hukatuslikud tagajärjed on nüüdseks leidnud veenvat kinnitust. Need kolm faktorit - Jumala ilmutus, traditsioon ja abielulahutuste tagajärjed - avaldavad meeste ja naistele sügavat mõju. Kuigi seadust võidakse halvustada, usk ideaalidesse jääb ometi alles. Nüüdisaja katoliku kiriku eitav seisukoht rasedusvastaste vahendite suhtes toetub seevastu ainult traditsioonile. Peaks olema selge, et sellest ei piisa.

Raamatu "Armastus ja usk" viimased peatükid ilmuvad järgmises "Kiriku Elu" numbris.

Miks kristlased ei ole juudiusku 3.

preester Mieczyslaw Malinski

Israeli tähtpäevad

1. Israeli pühadest oli kõige tähtsam Meeleparanduse päev - *Jom Kippur* (10 *tishri* kuu päev). See püha tekkis üsna hilja, alles pärast juutide tagasipöördumist Paabeli vangipõlvest, ja oli tõenäoliselt ka babülonlastelt laenatud. Sellest hoolimata tõusis meeleparanduse päev esikohale, sest see oli päev mil ülempreester - rahva esindaja Jumala ees - pidi tooma ohvri iseenda ja oma perekonna pattude eest ning seejärel kogu israeli rahva pattude eest. Ülempreester ohverdas oma pattude eest vasika ja piserdas tema verega templi pühima paiga seinu, seejärel ohverdas ta rahva pattude eest siku ja tegi tema verega sedasama.

See oligi ainus kord aastas, kui ülempreester pühimasse paika sisenen, ja sellel sündmusel oli veel üks tähendus: pühima paiga seinte piserdamine verega eemaldas templit - Jumala enda sümbolilt - kõik teotused, mis inimesed kasvõi enese teadmata olid korda saatnud.

Ometi oli sellel päeval kõige suuremaks vaatamänguks patuoina

tseremoonia, kui ülempreester pani rahvahulkade silme ees käed oina pea peale ja laskis nii kõigil pattudel, mis rahvas oli aasta jooksul teinud, oina pea peale tulla. Siis pidi selleks määratud inimene patuoina kõrbesse ajama, kus too pidi hukkuma.

Kolmandas Moosese raamatus sisalduva ettekirjutuse järgi oli see päev paastupäev: "See olgu teile igaveseks seaduseks: seitsmenda kuu kümnes päev olgu teile paastupäevaks" (3Mo 16,29).

Tegelikult moodustas see püha koos uue aasta alguse *Rosh Hashanah* (1. *tishri*) ja lehtmajade püha *Sukkoth* (15. *tishri*) ühe suure pühadebloki, nii et tõsiusklikud israellidid viibisid *tishri*kuus Jeruusalemis esimesest kuni 23. päevani (septembris-oktoobris).

Kui rääkida Uue Aasta pidustustest, tuleb ära märkida, et israeli traditsioonis oli mitu Uut Aastat. Kõige tähtsam neist oli liturgilise aasta aasta algus ehk Paasapüha, mida peeti 15 *nissanil*. Eelpoolnimetatud oli aga kalendriaasta, mida mõisteti maailmaajastu loomise ja ka viimse kohtupäeva pühana. Selle püha iseloomulikuks elemendiks oli

sokusarve puhumine, mis sümboliseeris kõiki surnuid Jumala kohtu ette kutsuvate inglite pasunaid viimisel kohtupäeval.

Ometi polnud see kaabe- ega kurbusepüha. Pühadehommikul ja ka juba eelmisel öhtul söödi õunakooki, mida enne suhupanemist mee sisse kasteti. Süües pidid kõik ohkama: "Oh, et sünniks Sinu tahtmine, meie ja meie esiisade Jumal, et sa teeksid selle aasta heaks ja magusaks". Hommikupalves olid aga sõnad: "Kirjuta mind eluraamatusse". Sel päeval tervitati üksteist sõnadega: "Et see aasta tuleks sulle hea" ja söödi pidulik lõunasöök. Pärastlõunal mindi mere, järve või jõe äärde, heideti sinna kivi ja paluti Jumalat, et ta laseks pattudel minevikku jääda, nii nagu kivi vee alla kaob, ega meenutaks neid enam. Seda rituaali nimetati *tashklich* - "Sina heidad".

Veel enne päikesetõusu tuli minna sünagoogi ja lugeda patukahetsuspälvaid. Aasta esimesed kümme päeva, s.o. kuni Meeleparanduspühani, oli määratud patukahetsuseks.

Meeleparanduspüha kõrval, mida loeti kõige tähtsamaks, oli israeliiti-del kolm suurt tänapüha.

Hapnemata leibade püha oli lõikustänapüha pärast esimest viljakoristust. Paasapüha - *Pessach* - peeti 14. *nissanil* (märts-aprill). Teiseks Nelipühi - 6. *siwan* (mai-juuni), mida peeti 50. päeval pärast paasapüha ja mis tähistas viljakoristuse lõppu. Kuna see püha jõudis kätte täpselt seitse nädalat pärast hapnemata leibade püha, kutsuti seda ka Nädalapühaks. Kolmandaks tänapühaks oli *Sukkoth*, mida peeti 15. *tishril* peamiselt viinamarjakoristuse lõppemise puhul ja mis kestis kaheksa päeva.

2. Nii oli alguses, kuid siis seoti need kolm tänapüha israeli rahva ajalooga, mis selle rahva teadvuses oli tegelikult kõige tähtsam. Hapnemata leibade püha polnud ainult tänapüha pärast esimest saagikoristust, vaid ka tänu vabanemise eest Egiptuse vangipõlvest. Nelipüha peeti mitte ainult lõikuspühana, vaid ka tänuks Jumala kümne käsu eest, mis anti israelile Siinai mäel. Lehtmajade pühal tänati Jumalat lisaks viinamarjasaagile veel õnneliku kohalejõudmise eest Egiptusest tõotatud maale.

Need kolm püha olid palverännakupühad, sest iga juut pidi neid pühitsema just Jeruusalemmas.

Nimetagem siin ka ülejäänud pühadid israeli pühadekalendris.

Periood, mis jäi Paasapühade ja Nelipühade vahele, oli pühendatud märtrite mälestusele, kuid perioodi keskpunkt, 33. päev - *Lag Ba'Omer* - oli rõõmupäev: siis tähistati rabi Simeon bar Jochai mälestuspäeva, mis langes *Ijjarikuu* 18. päevale (aprill-mai).

Järgmine püha ehk pigem mälestuspäev selles reas jõudis kätte *tammusekuu* (juuni-juuli) 17. päeval, mil tähistati Jeruusalemma pii-

ramist paabeli kuninga Nebukadnetsari poolt ja kuningas Sedekija põgenemist linnast koos israeli vägedega (2Kn 25,4).

9. *aw* (juuli-august): nii esimese kui teise templi purustamispäev.

25. *kislew* (oktoober-november): *Chanukka* - templi taasühitsemine Juudas Makkabeuse poolt 167. aastal eKr, pärast seda kui süürlased olid templi rüvetanud (1Ma 5,52-59).

14. *adar* (veebruari-märts): Puri püha - israeli pääsemine vaenlaste käest Xerxes I ajal (485-465) tänu Estrile (Er 9,20-23).

Kui meil oli juttu sellest, et maaviljelusega seotud pühad seoti aastapäevadega rahva ajaloost, siis tuleb küsida, miks nii sündis. Aastapäevi tähistatakse selleks, et tuua mingi ajalooline sündmus taas kõigi pühadest osavõtjate teadvusse. Liturgilise talituse kaudu samastab iga osavõtja end nende inimestega, kes tähtsündmusest vahetult osa said. Talitusel loetakse ette selle sündmusega seotud dokumente ja pealtnägijate tunnistusi; kasutatakse sümboloid, laule ja luuletusi, mis sündmusega kokku kuulusid, korraldatakse palverännakuid ja protsessioone - kõik see peab aitama inimestel ammumöödunud sisse elada nii, et nad teavustaksid minevikus sündinut omaenda vägiteona.

See toimis siis ja toimib tänaseni. Juut, kes peab paasapühi Jeruusalemmas, Varssavis või New Yorgis, tunneb end nii, nagu oleks temagi vaarao poolt tagakiusatud ja ootaks Jumalalt pääsemist pärast Moosese ja vaarao pikki vaidlusi, pärast nuhtlusi, mis tabasid Egiptust - nagu oleks temagi vabanenud egiptuse vangipõlvest ja läinud tee-le, sihiks Püha Maa.

Rõhuasetuse muutumine aastapäevadega seotud karjakasvatajate põlluharijate pühadelt ajalooliste suursündmuste aastapäevadele polnud juhuslik. See sündis rahva säili-

mise huvides. Israeli rahvas mõistis, nii nagu paljud raskest olukorras elavad rahvad, et oma võitude ja kaotuste aastapäevade tähistamine on elementaarne enesekaitse võõraste - antud juhul rooma, kreeka, foiniikia, egiptuse ja süüria - mõjude eest. Muidugi ei olnud siin esiplaanil niivõrd sündmused ise kui just see, et kõik sündis Jumala sekkumisel - selle Jumala, kes israeli rahva teiste hulgast ära valis.

3. Kõige suuremaks tähtpäevaks aastaks oli paasapüha - liturgilise aasta algus. Alguses oli see olnud karjaste rõõmupäev saabuva kevade ja karjalaskepäeva üle. Nimetus tuleb tuleb ju sõnast *passah* - (abitult, harjumatult) kepsu lööma, nii nagu käituvad aedikust pääsenud lamba- ja kitsetalid. Pärast Kaananimaale asumist võtsid israeliidid kohalike elanike kombesid üle ja paasapühast sai esimese kevadise lõikuse püha pärast sügiseste varude lõppemisest tingitud toidunappust. Siis küpsetati hapnemata leiba, *matsaad*, ja tänati Jumalat uudsevilja eest.

Ometi ei muutunud kogu rahvas nomaadidest põlluharijateks, ja nii säilitas ka see püha mõlema elulaadi elemente. Alles kuningas Joosija ajal (ca 620 eKr), kes tsentraliseeris israeli kultuse, ühendati paasapüha hapnemata leibade pühaga - nõudmisega, et mõlemad saaksid peetud Jeruusalemmas. Siis seoti kevadega ka israeli rahva kevad - väljarändamine Egiptuse vangipõlvest, iseseisvuse saavutamine.

Alles siis taas elustati algse paasapüha kombesid: kibedad rohud, millega paasatalle võrtsitati, sümboliseerisid egiptuse vangipõlve kibedust, hapnemata leib põgenikuleiba, mida tuli valmistada kiiruga, et orjusekojast kiiresti kaugemale jõuda. Paasapühade aluseks võeti taas Teise Moosese raamatu tekst ja Viienda Moosese raamatus sisalduv käsk

põldude ümbrusse küngastele.

Eriti suurt elevust tekitas lehtmajade püha noormeeste ja neidude seas, sest just siis pidid noormehed endale pruudi välja vaatama. Tüdrukud - kõik ühesugustes valgetes kleitides - tantsisid noormeeste ees, ja koor laulis, et tütarlapse kõige suuremaks kauniduseks on hea iseloom.

Siinkorral sai talupoeglikust lõikuspühast üsna varakult Iisraeli ajalooa seotud aastapäev, millel tänati Jumalat õnneliku teekonna eest Egiptusest töötatud maale. Kolmas Moosese raamat kirjutab selle püha iseloomust: "Need on Issanda seatud pühad, mil te peate kokku kutsuma püha koosoleku Jumalale tuleohvrite toomiseks: põletusohver ja roaohver, tapaohver ja joomaohver igal päeval. /.../ Aga seitsmenda kuu viieteistkümnendal päeval, kui te olete saagi põldudel koristanud, pühitsege seitse päeva. /.../ Esimesel päeval võtke endale ilusalt palmidelt oksi, oksi leherikastelt puudelt ja jõeäärsetelt pajudelt ning olge rõõmsad seitse päeva Issanda, oma Jumala ees. Elage lehtmajades seitse päeva; kõik Iisraelis sündinud elagu lehtmajades /.../ et tulevased põlved teaksid, kuidas ma nad tõin ära Egiptusemaalt" (3Mo 23,37-43).

Selle püha tähistamine aastapäevana tõi kaasa, et kõik kombesed ja esemed, mida seni oli seostatud vaid igapäevase olmega, said nüüd uue, sügavama tähenduse.

Kõigil seitsmel päeval korraldati rongkäik Siiloo tiigi juurest linna lõunaossa, altari juurde, mida kasutati kuldsest anumast. Seda nimetati "vee-joomaajaks", millega mälestati, kuidas Jumal oli rahvast jootnud siis, kui Mooses kaljust allika esile tõi. Rongkäigus kanti oksakimpe samadest puudest, millest olid ehitatud lehtmajad, niisiis palmidest, mürtidest, sidruni- ja oliivipuudest. Protsessioon peeti keskpäeva ajal. Teine rongkäik peeti - samuti igal

neist seitsmest päevast - pärast päikese loojumist leekivate tõrvikute valgel, laulude, tantsude ja suure rõõmuga.

Pärast Jeruusalemma hävitamist 70. aastal pKr sai koguni lehtmajade ehitamine kui niisugune sakraalse iseloomu. Neid ehitasid siis kõik, nii maa- kui linnainimesed, hoolimata sellest, kas nad neid tööks vajasid või mitte. Kellel polnud aeda, ehitas terrassile ehk katusele, sest lehtmaja üle ei tohtinud olla mingit katust - läbi onniokste pidid paisma tähed, mis meenutasid tõde Jumalast, maailma Loojast. Kui onni väiksuse tõttu polnud selles võimalik ööbida, pidi seal vähemalt einet võetama, ja kui seegi tegevus onni ei mahtunud, võis kasutada lehtmaja, mis ehitati sünaagoo juurde. Lehtmajad muutusid sellel pühäl Jumala absoluutse hoole sümboliks, mida Jumal iga inimese üle pidi kandma. Nii muutus see püha messiaanlikuks: kõik inimesed pidid elama enda poolt ehitatud onnides, et Jumal kannaks nende eest hoolt.

6. Jeesus käis kaasa oma rahva pühade pidamise kommetega, kuid avas oma jüngritele uue vagaduse tee. Kui Iisraeli pühad kujutasid endast kõikide nende suursündmuste tähistamist, kus Jumala vägi oli olnud tegev, siis Jeesus lõi institutsiooni, mis pidi tähistama tema surma ja ülestõusmist, mis võtab tegelikult kokku ka kogu tema elu ja missiooni. See uus institutsioon oli uus paasapüha, mida pühitsetakse uuel moel.

Et see paasapüha, mille tema kehtestab, saab olema uus, kinnitas Jeesus oma jüngritele juba siis, kui ta õhtusööma ajal nende jalad ära pesi. Järgmiseks tähistamiseks, et sünnib midagi uut, olid tema sõnad: "Sellel ööl annab üks teie seast mind ära!" Kõigile sai selgeks, et see on jumalagajätmise öhtu. Jeesuse jumalaga-

jätmise ja armastuse söömaaeg oma jüngritega. Tegelikult olid nemad, kes istusid lauas, kõigi nende esindajad, keda Jeesus oli õpetanud ja kes tema õpetuse tulevikus omaks võtavad. Selle kinnituseks oli leiva jagamine sõnadega: "See on minu ihu, mis teie eest antakse" ja karika puhul: "See on minu veri, mis teie eest valatakse pattude andeksandmiseks".

Need üksikasjad tunnistavad meile, kui dramaatiline oli Viimne Öhtusöömaaeg. Võib oletada, et detaile oli rohkemgi kui meieni on säilinud, kuid juba teadaolevategi põhjal oli selge, et nii pandi alus uuele tähtpäevade institutsioonile, mille põhikujuks on püha missa.

Missa annab võimaluse istuda samasse lauda apostlitega, olla nendega vaimulikus osaduses ning saada osa leivast ja veinist. Püha missa on liturgiline talitus, mille kaudu on meil osadus Temaga.

Alates nimelt pühast missast, ehitatakse kirik üles terve aastapäevade süsteemi, mis ei toetu enam ühe rahva ajaloole nagu Iisraelis, vaid Jeesuse elukäigule.

Liturgia aktsenteerib kõige tähtsamad sündmused Jeesuse maisest eluteest: Tema ootamisest ehk adventist kuni jõulude ehk Tema sünnipäevani, mis on seatud talvisele pööripäevale; läbi suure paastu, mis sümboliseerib evangeeliumi kuulutamise ohtlikkust, kuni suure nädalani, mis langeb kokku Iisraeli paasapühaga; Ülestõusmispuhast Taevasseminemispühani. Terviku võtab kokku Püha Vaimu väljavalamine Iisraeli nelipühapäeval, millele järgneb nn Püha Vaimu periood, et ühendada meid Jeesusega, kes õpetab meile oma evangeeliumi põhitõdesid.

Järgneb.

paasapäha pidamise kohta (5Mo 26,5-8). See pidi kõlama vastusena lapse küsimusele: "Miks erineb see öö teistest öödest?". Tähtsaks peeti ka psalmide laulmist või retsiteerimist, nagu näiteks psalm 118 ja tänapäevsalm 136, milles on sõnad:

Kes lõi maha

Egiptuse esmasündinud,
sest tema heldus

kestab igavesti;
kes tõi Iisraeli välja

nende keskel,
sest tema heldus

kestab igavesti;

vägeva käe ja väljasirutatud
käsivarrega,

sest tema heldus

kestab igavesti;

kes kõrkjamere

kaheks jagas,

sest tema heldus

kestab igavesti;

ja laskis Iisraelil sealt
läbi minna.

(Ps 136,10-14)

Veini joomine omandas erilise tähenduse. Karikat tõsteti neli korda, iga kord loeti sinna juurde Teisest Moosesest raamatust vangipõlvest vabanemisega seotud kirja-kohti: 1. - ma vabastan teid Egiptuse vangipõlvest, 2. - ja päästan teid orjusest, 3. - ma teen teid vabaks, 4. - ma teen teid oma rahvaks. Söömaaja lõpetas prohvet Eelia messiaanlik karikas, kes kuulutas Messia tulekut ja lunastust, mille Messias pidi tooma.

4. Nädala Püha - ehk Seitsme nädala püha ehk Pentecoste - oli algul lõikustänapüha. Kolmandas Moosesest raamatus seisab kirjas: "Lugege sellest hingamispäevast (paasapä-
hast) /.../ kuni seitse nädalat täis saavad - kuni seitsmendale hingamispäevale järgneva päevani lugege viiskümmend päeva, siis tooge Jumalale paigust, kus te elate, kaks

kõigutushvri leiba. Olgu need leivad küpsetatud kahest kannust ja hust tehtud haputaignast uudseanniks Issandale. Ja ühes leivaga ohverdage seitse veatut aastast lambatalle, üks noor härjavärss ja kaks jäära" (3Mo 23,15-18).

See oli üks järjekordne maaviljelejate püha. Sünaogid kaunistati lillede, okste ja vanikutega. Sel pühal söödi ainult piimatoite, desserdiks magus juustuke*. See oli rõõmupüha. "Ole rõõmus Issanda, oma Jumala ees" (5Mo 16,11).

Ühes neist aegadest pärit käsikirjas kirjeldatakse, kuidas külaelanikud lähevad külavanema juhtimisel Jeruusalemma. Protsessiooni eesotsas liigub härg, kelle kullatud sarvedele on seatud oliivipuu oks-
test pärg, tema ees käivad flöödimängijad. Kui palverändurid lähevad Jeruusalemmale, saadetakse templisse sõna. Siis kaunistatakse kõik ohvriannid lillede ja lehtedega. Preestrid, leviidid ja templi varahoidjad tulevad palverändureid tervitama; koos sisenetakse linna, kus neid linnarahvas omakorda südamlilikult tervitab hüüetega: "Meie vennad! Rahu olgu teiega!" Kuningas tervitab tulijaid juba templiouel. Leviidid laulavad psalmi nr. 30.

Järk-järgult, kuid suhteliselt hilja, sai see püha uue tähenduse: sellega hakati mälestama Jumala ilmumist Siinai mäel. Eelduseks oli, et Siinai mäe sündmused, millest kõneleb Teine Moosesest raamat, leidsid aset umbes samal ajal - ligikaudu viiskümmend päeva pärast esimest Paasapäha. "Kolmandal kuul pärast Iisraeli laste väljumist Egiptusemaalt, just sel ajal tulid nad Siinai kõrbe. /.../ Mooses läks üles Issanda juurde ja Issand hüüdis teda" (2Mo 19,1-3).

Tegelikult polnud ajalisel seotusel suuremat tähtsust. Pühased peeti

selleks, et ühendada kaht tõsiasja - leiba ja tõde, millest inimene peab elama. Tõde all peeti siin silmas käsulaudu, kuid laiemas mõttes kõiki viit Moosesest raamatut, mis on eelkõige kümne käsu kommentaar. Need kaks Jumala andi tegid inimese vabaks. Kumbki kahest polnud üksinda piisav - ei toidus ega tõde. Sellepärast ei keskendunud see püha ainult pidusöömingule, vaid ka mõtisklustele Pühakirja üle.

Niisugusele arusaamisele jõudis Iisraeli rahvas paljusid teid pidi. Hea näitena niisugusest pühitsemisviisist teenib Püha Vaimu väljavalamine. See, mis leidis aset "ülemises toas", meenutab sündmust Siinai mäel. Nii nagu on kirjutatud teises Moosesest raamatus: "... kui hommik oli saabunud, hakkas müristama ja välku lööma. /.../ Kogu Siinai mägi suitses /.../ suits tõusis üles nagu sulatusahju suits ja kogu mägi väris tugevasti. /.../ Mooses rääkis ja Jumal vastas temale mürinast" (2Mo 19,16-19). Apostlite tegude raamat kirjeldab: "Äkki oli taevast kosta kohinat, nii nagu oleks tormituul puhunud, ja see kohin täitis kogu koja kus nad viibisid. Ning neile ilmus tulekeeli, mis jagunesid ja jäid igaühe peale nende seast. Ja nad kõik said täis Püha Vaimu" (Ap 2,2-4).

5. Sügisene Lehtmajade püha - või onnide püha - lõpetas uue aasta ja lepituse pühaderingi. Pärast maksimaalset pingutust nõudvat aega saadi kokku seitsmepäevaseks tänapühaks Jumalale õnneliku viljakoristuse ja eelkõige viinamarjasaagi eest. Seda püha peeti sealsamas, kust vili oli koristatud - onnides, kus töötajad lõikusajal ööbisid.

Need onnid ehk lehtmajad olid ehitatud oliivipuu okstest, mürtidest, palmilehtedest. Joodi uudseveini. Kui kultus kontsentreerus Jeruusalemma, ehitati lehtmajad ka

* Tolmetaja märkus. Selles tõlkes ei peitu antud juhul tõepoolest mitte mingit kahe-mõttelisust.

Lenin: me vajame kümmet Franciscust

Dr. Rudolf Graber

Käesolev artikkel ilmus ajalehes "Deutsche Tagespost" nr. 135 - 11./12. november 1977. Vähemalt sissejuhatava teesi on ajalugu nüüdseks ümber lükanud.

Kuid küsimusele, mis-sugusest allikast on pärit need Lenini kummalised sõnad, annab kunagise Regensburgi piiskopi dr. Rudolf Graberi (1903 - 1992) kirjutis ammendava vastuse. (Tõlkija märkus)

Aastat 1917 peetakse paljudel põhjustel pöördepunktiks maailma ajaloos - mitte ainult seetõttu, et bolshevistlik oktoobrirevolutsioon rajas teed arengule, mis tänaseni pole midagi oma jõust kaotanud (*Weltwende 1917, herausgegeben von Helmuth Rössler, Göttingen 1965, lk 169-188; Erwin Hölzle, Die amerikanische und die bolschewistische Weltrevolution*).

9. aprillil 1917 sõitsid 31 vene revolutsionääri eesotsas Leniniga "pitseeritud" erivagunis Shveitsi pagulusest Rootsi, läbides Saksamaa. Saksamaa valitsus andis selleks loa, lootuses anda uut hoogu juba puhkenud vene revolutsioonile. Selle tulemusel, nagu oodati, pidi lõpule jõudma sõda Idarindel. Vaid vähesed aimasid, et too lühinägelik abi-

nõu toob tegelikult kaasa maailmaajaloolise murrangu.

Mis puutub Leninisse, siis tema oli veendunud ja järjekindel ateist (*Georg Siegmund, Lenins atheistisches Programm. "Deutsche Tagespost" 2./3. August 1963, lk 9*). Nüüd viimaste aastate jooksul on liikvele läinud kuuldsus Lenini surmaeelsest sõnadest, mis kõlavad üsnagi omapäraselt ning näivad vihjavat teatud muutusele religioosetes arusaamades, võrdudes peaaegu hukkamõistuga kogu oma elutööle. Ühele Ungarist pärit preestri-le, kunagisele kaasõpilasele ja usaldusalusele, tunnistas ta oma viimase haiguse selgetel hetkedel: "Ma petsin ennast. Pole kahtlust, rõhutute massid tuli vabastada, kuid meie meetod tõi kaasa uusi repressioone ja kohutavaid arveteõiendusi. Sa tead, et mu haigus lõpeb surmaga. Ma tunnen end uppuvat loendamatute ohvrite vereookeani. Venemaa päästmiseks oli seda vaja. Aga on liiga hilja sellest ära pöörata; me vajaksime kümmet Assisi Franciscust" (*Primo Dallari, Francesco nostro contemporaneo nel giudizio della chiesa e degli uomini, Milano, 1972, lk 71*. Märkuses on lisatud: *Vedi Rosselli: Allo tomba di san Francesco d'Assisi, dove si parla delle visite di De Gasperi. Seda löiku tsiteerisin 4. detsembril 1976 Baieri Raadios peetud kõnes; ettekanne ilmus Regensburgi piiskopkonna ajale-*

he kirjastamisel pealkirja all "Franciscus tuleb jälle"). Iseäralik ülestundistus, mida kinnitab veel üks teine allikas: "Innukas lugeja Uljanov-Lenini teeb Berni Riigiraamatukogus väljavõtteid Leibnizi teostest ning veel oma viimastel elupäevadel, surivoodil juhib seltsimeeste tähelepanu Franciscusele ning soovib neil teda uurida." (*Friedrich Heer, Das reichere Leben, List-Taschenbuch Nr. 231, lk. 108*).

Piiskop Hudali märkus

Kes oli õieti too ungarlasest preester, kellel õnnestus pääseda Lenini haigevoodi juurde? Vihje pakub esmalt piiskop Alois Hudal oma "Rooma päevikutes" (*Alois Hudal, Römische Tagebücher, Leopold Stocker Verlag, Graz-Stuttgart 1976, lk 159j*).

Peatükis "Vaesed vennad", mis käsitleb tervet hulka ebaõnnestunud preestrikutsumusi, teatab Hudal "kõige tähelepanuväärsemast nende vaeste vendade seas", kellestki Viktor Bedest, "suurte vaimsete võimetega, kuid täiesti allakäinud ungari poliitikust ja kirjanikust". Ta kirjutab sõna-sõnalt järgmist: "Pühal Aastal 1925 saabus ta Rooma ja elas Animas. Preestriamet ei sobi kokku aktiivse poliitiku- ja ajakirjanikutööga. Pariisist sai noorele mehele, kes valdas seitset keelt ning

saavutas erakordse poliitilise läbi-nägelikkuse, tõeline õnnetus. Kõige tihedamad sidemed Lenini, Briand'i, Cailloux', Viviani ning arvukate ministrite ja senaatoritega tingisid, et ta sattus vabamüürlaste ja halbade tänavatüdrukute kombitsate vahele. Temast sai nende ohver. Maailmasõja puhkemise aegu mõistis üks Pariisi sõjakohus ta spionaazhikatses pärast väljaandmisele keskjõudude kätte. Ta põgenes seigeldes ning raskusi trotsides Shveitsi kaudu Saksaamaale. Hiljemini külastas ta Moskvas oma vana tuttavat Leninit ning uskus, et suudab uue Venemaa juhti mõjutada niipalju, et too oleks nõus oma riiki sisse laskma katoliiklike kerjasmunkade orduksid. Mõte, mis võis pähe torgata ainult parandamatule idealistile. Jõudnud Rooma, sai temast, nagu vastati minu järelepärimistele, "Osservatore Romano" hinnatud kaastööline, kelle artiklite seeria "Minu kohtumine Leniniga" äratas üldist tähelepanu. Seda vaest venda kasutati kahjuks ära tänamatutel eesmärkidel ning üleliia pingestatud kirikupoliitiliste plaanide ja lootuste realiseerimiseks Balti riikides, mis aga ei toonud kaasa käegakatsutavaid tulemusi. Vaiksel saatusele alistudes lahkus ta Roomast, kus ta oli oma hingerahu tagasi saanud ..." Terve see tekst kinnitab, et too ungari preester ja poliitik on tegelik allikas, kust on pärit Lenini Franciscuse-tsitaat. Seda asjaolu kriipsutab alla märkus, et Viktor Bede püüdis katoliiklikele kerjasmungaordudele saavutada tegutsemisluba Venemaal. Seega peaks olema täiesti loogiline Lenini arvamuse avaldus püha Franciscuse suhtes.

Muuhulgas kirjeldab ka Hansjakob Stehle oma raamatus "Vatikani idapoliitika" (*Die Ostpolitik des Vatikans, München-Zürich 1975*) alapealkirja all "Preester Lenini juures" seda "omalaadset ja seni vähetuntud episoodi", andes õigesti edasi ka "hingeprüdja" nime, see tä-

hendab dr. Viktor Bede, kes "1923. aasta sügisel külastas mitmeid kordi Leninit ning avaldas aasta hiljem anonüümselt oma jutuajamised temaga." Stehle kirjutab järgmist: "Bede mõneti lilleline kirjeldus, mis kohati näib uskumatu, väärriks vaevalt tähelepanu, kui see poleks ilmunud Vatikani ametlikus ajalehes "Osservatore Romano" meile tuntud välismaa preestri ja sagedase kaastöölise sulest ning kui mul ei oleks korda läinud tuvastada autori isikut. 'Küllap sinu paavst saatis sind minu juurde!?' hüüatas Lenin umbusklikult, kui Bede püüdis teda veenda, et õiglasemat ühiskonnakorda võib luua mitte hävingu, vaid just religiooni baasil. - Bede kinnitas, nagu ka tegelikult oli, et talle pole keegi mingit ülesannet andnud, et isegi tema sõbrad ei teadnud tema eraviisilisest reisist Moskvasse. Toorkord umbes 50-aastane Bede oli sünnilt ungarlane, Prantsusmaa kodanik, kes ajavahemikus 1909 kuni 1912 oli tegutsenud Pariisis. Seal tutvus ta vene ajakirjaniku Iljitsh Uljanoviga (Lenin), kes kirjutas emigrantide ajalehele "Proletarij". Mälestus Pariisi-aastate kollegiaalsest sõprusest avas vahepeal "hilise kutsumuse" ajel katoliku preestriks saanud Bedele ukse Lenini juurde. Tsiviilrõivastes, "võimsa diktaatori parimate tunnistustega varustatud", astus ta Kremli müüride vahele. Nagu Bede teatab, võttis teda vastu haigusest märgistatud, kuid lihtne ja mõtlik, täiesti ilma türannipoosita Lenin. "Inimkond valib nõukogude tee; saja aasta pärast pole enam olemas ühtki teist valitsemisvormi," kuulutas talle Lenin ja lisas lohutuseks: "Ma siiski usun, et praeguste institutsioonide rusudel elab edasi katoliku kiriku hierarhia ... Järgmisel sajandil saab olema ainult üks riigivorm, nõukogulik, ja üks religioon, katoliiklik - kahju, et meie seda enam ei näe." (*Hansjakob Stehle, op.cit. lk. 65j*)

"Mõned nädalad enne tema surma otsustasin sõita Moskvasse, et kohutada oma vana kolleegiga. Ta võttis mu vastu oma Kremli erakorteris tavalise südamlikkusega. See andis mulle julgust neid külastusi korrata nii tihti kui võimalik. Võisin seda teha suuremate raskusteta, sest peale Lenini ei teadnud keegi, et olen preester. Lisaks sain muretseda võimsa diktaatori käest mõjurikkaid dokumente.

Vana harjumuse kohaselt toimusid meie jutuajamised rohkem arutluste vormis kui tavalise vestlusena. Säärastesse jutuajamistesse lasksin end meeleldi kaasa tõmmata, kuna mu vestluspartner oli säilitanud endisest ajast tuntud lihtsuse ja eeduse, mis tuletasid mulle meelde pigem sõpra ja ajakirjanikku kui ajaloo kohutavaima revolutsiooni esilekutsujat. Neist eraviisilistest kohtumistest, mees mehe vastu, jäi mulle mulje, et inimene, keda tavaliselt kujutatakse kui julmurit ja türanni, oli tegelikult omaenda sotsiaalse plaani ohver; et ta vastu oma tahtmist ja riiklikel kaalutlustel laskis end tõmmata hirmutegudesse.

Tegelikult avanes tema karakter minu ees, hoolimata kõigest, endises leebuses, nii nagu teda tundsin juba Pariisi päevilt. Selles oli midagi nende inimeste pehmest loomusest, kes on palju kannatanud. Teda oli pikka aega taga kiusatud, ta viibis kümme aastat Siberis asumisel, järgnesid aastad paguluses ja vaesus; sellest johtuvalt oli tal lihtne mõista teiste õnnetust ja neile kaasa tunda; aga teisest küljest lämmatas temas eraisiku tunded toosama idee, mille ta muutis oma missiooniks ning mida ta järgis kuni iseenda päritolu poliitilise müstitsismi tolle vormini, mis andis vabad käed diktaatorile ja orienteeris tema tahte inimkonna lunastamisele ning nõukogude korra kehtestamisele kõikjal maailmas, sest nõukoguliku riigivormi paremuses oli ta läbini veendunud.

"Mida sa tahad?" küsis ta minult ühel päeval, "kõige eest, mida Sa mulle ette heidad, peavad meie nõukogud jõuga rakendama kõige radikaalsemaid abinõusid, et kõrvaldada meie rahva hulgast kõik vaenulikud elemendid, nagu meie programm ette näeb. Nendega ei saa mõistlikult rääkida, samuti nagu ei saa olla sõprust maoga, kes hambad sisse lööb - ta tuleb maha lüüa. Paljud on kahjuks teadmatuses või pahede küüsis ega ole võimelised aru saama, kui hädavajalik on ohverdada oma ülejäägid suurte masside heaks, kellel pole midagi. Siin on põhjus, miks murrab läbi armutu sundvõõrandamine ja kõikide nende hävitamine, kes sellele vastu panevad."

"Sa vaata," ütles ta mulle ühel teisel korral, "inimkond liigub - nagu saatusest määratud - sovjetismi suunas ... See on vaid aja küsimus. Saja aasta pärast pole tsiviliseeritud rahvaste seas ühtki teist valitsemisvormi. Siiski, ma usun, et kunagiste institutsioonide rusudel elab edasi katoliku kiriku hierarhia, kuna selles leiab süstemaatiliselt aset nende harimine, kes on määratud teisi juhtima. Piiskopiks või paavstiks ei sünnita, nagu seni sünniti vürstiks, kuningaks või keisriks, selleks tuleb oma tublidus proovile panna. Aluse rajab sellele tema tark ülesehitus, temas elav katolitsismi suur moraalne jõud, mis on juba 2000 aastat kõigile tormidele vastu pidanud ja mis jääb võitmatuks ka tulevikus. Sinu kiriku jõud on täielikult moraalne ja pole peale sunnitud. Inimkond tahab niihästi üht kui ka teist võimu. Ometi ma näen," lõpetas Lenin, rõhutades oma lauset kõrgendatud häälega, "et praegusest arvates saja aasta pärast eksisteerib ainult üks valitsusvorm - sovjetism, ja vaid üksainus religioon - katoliiklik. Sinu soovunelm täitub täpselt samuti nagu minugi oma ... Kahju, et meid kahte siis enam ei ole ..."

"Lenin," ütlesin ma liigutatult,

"sul pole õigus: meie jääme. Palju varem kui saja aasta pärast me näeme, ühendatuna teises elus, tõelist võrdsust katoolse tõe triumfis."

Ta vaikis järelemõtlikult. Oli asjatu oodata nõustumist täielikult ratsionalistilt, ka mitte vastuvaidlemist viisakalt inimeselt, kes ta ju oli."

Teine artikkel, mis ilmus 24. septembril, käsitleb Lenini vaatenurgast vene probleemi, millega ühenduse ta arendab mõtet sovjetismi ja kommunismi erinevusest. Dr. Bede heidab Leninile ette, et tal puudub igasugune moraalne vundament, vastupidi, et ta purustab selle vundamenti, rebides inimeste südamest välja usulised tunded. Lenin vastab: "Te niisiis soovite, et ma lubaksin tulla teie vendadel, et nad meelestaksid kodanikud nõukogude vastu." Bede omakorda väitis, et "meie ordurahva elu kujutab endast puhataima kommunismi praktiseerimist, seda kinnitab paljude sajandite kogemus; kes usub võimalusse kasvatada rahvast omakasupüüdmatuse ja altruismi vaimus, ei oska pakkuda ühtki paremat näidet kui meie orduvennad ja -öed."

Lenin puuris mind läbitungivate silmadega, mis ilmestasid hoopis elavamalt tema 'facies hypocritica' jooni ning mis nüüd kuulutasid ette lähenevat surma. Panin tähele, kuidas ta pidas oma mõtetes võitlust, ja kuulsin teda sosistamas paari sõna: "Ei, see pole võimalik ..." Oodanud veidi aega, käisin talle peale, et ta lubaks rahvale usuvabadust, sest selline käik teeks temast Venemaa Konstantinus Suure. Just selle lootusega sõitsin Moskvasse ning vastusest, mida igatsusega ootas, näis sõltuvat mu edaspidine saatus.

Lenin silmitses mind kaua oma suurte silmadega ja ei lausunud sõnagi. Siis küsis ta minult, häälsarkastiline ja terav: "Oli see sinu paavst, kes sind minu juurde saatis?" Need sõnad olid lausunud diktaatori, mitte enam sõbra häälekõlaga.

Ma kinnitasin talle, et ma ei tulnud kellegi teise ülesandel ning kui sõitsin Moskvasse, ei teadnud sellest keegi, isegi mitte mu lähedased sõbrad.

Lenin muutus taas leebeks ning ütles: "Ma imetlen sind ... Ma tunnen, et mul on jäänud veel väga vähe elada; see, mida sa silmas pead, on liiga ilus, et suudaksin seda ellu viia, see on liiga suur, et võiksin sellega toime tulla. Tulevad teised, ma loodan, kes sunnivahendite ja vere tegude asemel võtavad kasutusele meetodi, mida sina pakud, ja teevad inimkonna õnnelikuks!"

Siin võiski olla koht, kus langes märkus Franciscuse kohta.

Teine artikkel lõpeb sõnadega: "Järelikult oli juba liiga hilja: hirmuäratav diktaator ei leidnud enam jõudu nende suurte ideede omaksvõtmiseks, ta veel vaid imetles neid. Ta ei leidnud enam jõudu, et rebida puruks köidikud, mis teda sidusid sellest alates, mil ta oli end tõstnud tsaaride troonile. Ta suri mõned kuud hiljem. Avaldati üks tema testament, kus ta kaudsete andmete järgi olevat eitanud oma talitsevat rolli Venemaa tragöödias; et Lenin tahtis anda 1921. aastal uue poliitilise tseremoonia (NEP) ja seoses sellega alustas ulatuslikke ümberkujundusi kommunistlikus konstitutsioonis; aga kas see on Lenini tõeline testament? Ma kahtlen selles väga ..."

Omapärane vestlus algusest lõpuni. Selle ehtsuses on vaevalt põhjust kahelda. Surma lähedus teeb järelemõtlikuks. Neil päevil, mil möödub 60 aastat bolshevistlikust revolutsioonist, vajab meie ettekujutus Leninist täiendusi. Kas vaadeldud jutustamistest võiks otsida Lenini enda kohtuotsust oma elutöö üle, seda ma kinnitada ei saa. Kuid igatahes pakuvad need sõnad küllaga mõtteainet ka meile.

Tõlge: Ylo M. Pärnik

**Eesti Vabariigi presidendi
Lennart Meri
vastuskõne paavstile
Vatikanis 15.9.1994**

Toimetajalt. "Kiriku Elus" 9&10/94 lubasime avaldada alltoodud teksti. Lugejate palvel avaldame käesoleva ja järgmise lehenumbri 3. leheküljel täielikuna ka paavsti kõne.

Teie Pühadus, aasta ja kuue päeva eest külastasite pastoraalvisiidiga Tallinna, Pühale Maarjale pühitsetud väikese Eestimaa pealinna, ja tööte meile lootust. Te ütlesite: "...inimeste kooseksisteerimise korra võib taandada kahele õiguste kogumile: üksikisikute õigused ja rahvuste õigused". Te ütlesite: "Ühtviisi tuleb austada suurrahvaste, väiksemate rahvaste ja väikerahvaste õigusi".

Püha Isa, Eesti rahvas, Eesti Vabariik ja mina kui oma rahva ja riigi teenija oleme käinud Teie sõnade järgi. Oleme ammutanud jõudu ja lootust Teie eeskujust. Oleme jaganud Teie muret ja valu kaotatud inimelude pärast. Oleme sügavamalt hakanud mõistma palvesõnu "Sinu riik tulgu"; teame, et see riik, mida me kõik ühtviisi igatseme, on päevast päeva lähemale tulnud ja saab ka tulevikus päevast päeva lähenema, kui me selle heaks töötame usus, lootuses ja vennalikus üksmeeles.

Püha Isa, hiljutisel esimese septembri hommikul helisesid kõik Eestimaa kirikukellad. Pöördusin laste poole, kes läksid kooli, ja rahva poole, kes astus uude aega, sest võisin neile teatada rõõmusõnumit: sellel kaunil hommikul ärkas Eesti Vabariik võõrvägedeta oma territooriumil. Moskvas, Teheranis ja Jaltas mõõgaga poolitatud Euroopa oli taas ühinenud Issanda põlluks, kuhu nüüd külvame kristliku traditsioonide seemne. Väike ja sõdades süütu Eesti Vabariik on maailmas

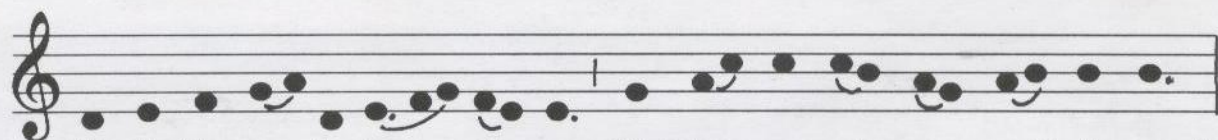
*Pildil: Riigipead üheskoos. Nagu ilmetest võib järeldada, on kummagi peas üpris omapärased mõtted. Kes oskaks need kõige paremini sõnastada? Parimatele vastajatele meeldivad auhinnad.
Foto: "L'Osservatore Romano".*

viimane riik, kus lõppes Teine Maailmasõda. Eesti tänab Teid, et viibsite sel päeval oma palvete ja mõtetega Eestimaal.

Ja ometi, Püha Isa, on see kõigest väike samm meie pikal ühisel teel. Kommunism, see totalitaarse kurjuse õpetus on surnud, kuid keegi ei ole näinud kommunismi laipa. Kurjusel on omadus vahetada vormi ja värvi. Kurjus ahvatleb meie väsinud hedonistlikku maailma pühitsema poolikuid võituseid, et seda kergemini koguda jõudu kurjuse uueks pealetungiks. Selles valguse- ja pimeduse riigi igikestvas kahevõitluses toetub Eesti riik kindlalt oma usule inimesse; oma usule perekonnasse, elu kandjasse ja kaits-

jasse; ning oma ajaloolisele kogemusele, mis ütleb, et ühise ohu äratundmine annb meile samaaegselt tahtejõudu ja meelekindlust ohule ka ühiselt vastu astuda ja temast jagu saada.

Eesti rahvas ja Eesti riik teavad, et Püha Tool on selles piibellikuses võitluses alati seisnud väikeste, rõhutute ja alandatud poolele. Enam kui eales varem sõltub inimene mitte oma jõust ja rikkusest, vaid oma tahtest ja moraalsete põhimõtete selgusest. Täna Teid, Teie Pühadus, et nende väärtuste kaitsmisega on Püha Tool kaitsnud ka Balti riike, meie Leedu ja Läti sõsaraid ja minu isamaad, Eesti Vabariiki.
"L'Osservatore Romano" 16.9.94

Hos-tis He-ro-des im-pi-e, Chris-tum ve-ni-re quid ti-mes?
He-roo-des, ru-mal ku-nin-gas, miks kar-dad Kris-tust tu-le-mas?

Non e-ri-pit mor-ta-li-a qui reg-na dat cae-les-ti-a.
Ei si-nu ri-i ki hi-mus-ta, kel Tae-va-riik on i-sa-maa.

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia
qui regna dat caelestia.

Heroodes, rumal kuningas,
miks kardad Kristust tulemas?
Ei sinu riiki himusta,
kel Taevariik on isamaa.

Ibant magi, qua venerant
stellam sequentes praeviam,
lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere.

Kuid targad kaugelt idamaalt,
kes nägid tähte säravat -
käes kallid kingid, tulevad,
et kummardada Jumalat.

Lavacra puri gurgitis
caelestis Agnus attigit;
peccta quae non detulit
nos abluendo sustulit.

Siis ristimise allika
Tall taevast puhta, sügava
lõi pattudest meid pesema,
et truudust Talle töötada.

Novum genus potentiae:
aquae rubescunt hydriae,
vinumque iussa fundere
mutavit unda originem.

Uut sugupõlve õnnistas
siis meie Õnnistegija,
vee veiniks pulmas muutis ta,
et elurõõm võiks püsida.

Iesu, tibi sit gloria,
qui te revelas gentibus,
cum Patre et almo Spiritu,
in sempiterna saecula.

Sul, Jeesus, olgu kiitus, au,
kes rahvastele ilmusid;
koos Isa, Püha Vaimuga
on sinu päralt igavik.

Amen.

Aamen.

Scottus Sedullius (XI sajand)
Jõuluaja vesprihümn

Tõlkis Isa Rein Õunapuu